

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมและการวางผังชุมชนชนบท

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม ทั้งสามคำนี้ ต่างมีแนวคิดส่วนที่เหมือนกันและต่างกัน โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมยังเป็นแนวคิดที่มีความซับซ้อนมากขึ้น ทำให้อาจมีคนคิดว่าคือการผสมผสานระหว่างคำว่าวัฒนธรรมและนิเวศ (สิ่งแวดล้อม) แต่ขณะเดียวกันอาจมีคนเข้าใจว่าเป็นกิจกรรมของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ช่วยเผยแพร่ให้คนเกิดความสนใจในความหมายความสำคัญของระบบนิเวศและธรรมชาติ แต่ในความหมายของการวิจัยนี้หมายถึงการผสมผสานทั้งสองด้านเข้าด้วยกัน โดยมีเนื้อหาหลักอยู่ที่การวางผังชุมชนชนบท ซึ่งการวางผังชุมชนชนบทดังกล่าวไม่เพียงแต่เป็นการใช้การออกแบบผังของชุมชนเพื่อทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนมีความสะดวกสบายและเข้ากับวิถีชีวิตปัจจุบันเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการพิจารณาผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อชุมชนในระยะยาว นอกเหนือจากการให้ความสำคัญกับการรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีแล้ว ยังต้องการนำเสนอแนวคิดใหม่ในการพัฒนา ซึ่งเป็นการเพิ่มระดับความยากในการปฏิบัติเช่นกัน แนวทางในการพัฒนาดังกล่าว เกิดขึ้นจากการสำรวจภาคสนาม การสัมภาษณ์ การสังเกตและวิเคราะห์ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในพื้นฐานของชุมชน ในการค้นหาคำตอบในการพัฒนาทางด้านการธุรกิจของชุมชนชนบท เพื่อจะนำสิ่งที่ได้ไปผสมผสานใช้การวางผังชุมชนให้ได้ประโยชน์ในการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรมต่อไป

1.1 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม

1.1.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการพัฒนา

แนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ถูกกล่าวถึงและถูกพัฒนาแนวคิดมาตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 20 โดยในปี พ.ศ. 2523 องค์การสหประชาชาติเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติ (The International Union for Conservation of Nature and Natural Resources) (IUCN) (WWF) (UNEP) ที่กล่าวถึงแนวคิด “การบุกเบิกพัฒนาที่ยั่งยืน” ซึ่งเป็นจุดกำเนิดของแนวคิดการบุกเบิกการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในช่วงต่อมา ในรายงานยังกล่าวอีกว่าในระยะปี ค.ศ. 1980 การท่องเที่ยวแบบทั่วๆ ไป (Mass Tourism) ของประชากรในประเทศที่พัฒนาแล้ว ถูกมองว่าเป็นส่วนที่ช่วยทำลายความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรมของประเทศกำลังพัฒนาโดยทางอ้อม เมื่อเทียบกับการท่องเที่ยวแบบทั่วๆ ไปแล้ว ควรจะสร้างให้เกิดการท่องเที่ยวที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัวและในเวลาเดียวกันช่วยรักษาสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นนั้นๆ จึงเป็นที่มาของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ขณะเดียวกันก็เป็นการรักษาธรรมชาติด้วย

บทความที่เขียนในปี พ.ศ. 2526 โดย เอช เซบัลโลส ลัสคูเรน (H.Ceballos-Lascurain) ซึ่งเป็นสถาปนิกและผู้เชี่ยวชาญชาวเม็กซิโกและที่ปรึกษาพิเศษขององค์การสหประชาชาติเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติ (IUCN) (The International Union for Conservation of Nature and Natural Resources หรือ The World Conservation Union) ได้บัญญัติศัพท์คำว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” (Ecotourism หรือ Ecological tourism) ขึ้นเป็นครั้งแรก และได้ถูกนำไปใช้อย่างเป็นทางการโดย IUCN ในปี พ.ศ. 2539 ซึ่งคำว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาที่ได้ปรับปรุงจากครั้งแรกในปี พ.ศ. 2526 และถูกใช้มาจนถึง

ปัจจุบัน ได้แก่ “การท่องเที่ยวทางนิเวศเป็นการท่องเที่ยวและการไปเยือน โดยมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของพื้นที่ที่เกี่ยวข้องไม่ให้ถูกรบกวน เพื่อที่จะพักผ่อน ศึกษาและชื่นชมธรรมชาติ (รวมถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นในอดีตหรือปัจจุบัน) ที่ส่งเสริมการอนุรักษ์ มีผลกระทบต่อสถานที่ที่ไป

ภาพที่ 2 การท่องเที่ยวทางนิเวศโดยการเดินป่าชมธรรมชาติเป็นกลุ่มเล็กๆ โดยไกด์ท้องถิ่น เป็นรูปแบบที่ได้รับความนิยมในประเทศคออสตาริกา และในแต่ละปีดึงดูดนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศได้เป็นจำนวนมาก

เยือนน้อย และก่อให้เกิดผลประโยชน์ด้านการลดช่องว่างของรายได้ประชากรในท้องถิ่น” (Ceballos-Lascurain, 1996:20) หากกล่าวโดยสรุป คำนี้ไม่ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเฉพาะในด้านการท่องเที่ยวตามสถานที่ที่มีทัศนียภาพตามธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของกระบวนการจัดการเพื่อไม่ทำให้แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่นักท่องเที่ยวไปเยือนได้รับความเสียหายหรือถูกทำลาย ซึ่งให้เห็นการบุกเบิกกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยมีแนวคิดของการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนเป็นต้นว่า (ภาพที่ 2)

นอกจากนี้รูปแบบที่แยกย่อยจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม (Eco-cultural Tourism) ซึ่งเป็นแนวคิดของการผสมผสานระหว่างบริบทของธรรมชาติและวัฒนธรรมเข้าด้วยกันเพื่อสร้างแหล่งท่องเที่ยวขึ้นมา ซึ่งมีความเหมาะสมสำหรับการพัฒนาชุมชนที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง เช่น วัฒนธรรมชนกลุ่มน้อย (ภาพที่ 3, 4) หรือมีศักยภาพของทรัพยากรทางธรรมชาติ (Wallace and Russel, 2004:235) สิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับการพัฒนาในระยะยาวของรูปแบบการท่องเที่ยวเช่นนี้ ได้แก่ การพัฒนาที่ยั่งยืน

และการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย โดยเฉพาะคนในชุมชน

ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมคือ กิจกรรมการท่องเที่ยวและกิจการทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความเข้าใจในธรรมชาติ เคารพวัฒนธรรมและจารีตประเพณีท้องถิ่น โดยมีเป้าหมายสำคัญคือ การรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและการกระตุ้นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมสวัสดิการและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนนั้นๆ ผ่านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม

รูปแบบการท่องเที่ยวดังกล่าว ยังเน้นถึงการที่คนในท้องถิ่นต้องมีการสร้างสรรค์รูปแบบการท่องเที่ยวที่เป็นไปตามธรรมชาติ ไม่ใช่การตกแต่งจนผิดไปจากรูปเดิมของวัฒนธรรม ซึ่งรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมดังกล่าวจริงๆ แล้วก็คือ การประกอบกันขึ้นของวิถีชีวิตประจำวันของผู้คนในชุมชนนั่นเอง เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมเป็นการเน้นให้คนและธรรมชาติมีความกลมกลืนกัน คนและวัฒนธรรมท้องถิ่นเกื้อกูลกันและกัน มีการใช้ประโยชน์และปรับตัวเข้าหากันอย่างเป็นระบบ

ปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมได้รับการยอมรับจากทั่วโลกว่ามีความเหมาะสมกับการรักษาสภาพแวดล้อมและความหลากหลายของพืชพันธุ์ การสืบทอดและการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนและบรรเทาปัญหาความยากจน (World Tourism Organization, 2005:107) แต่จะอย่างไรให้เกิดการพัฒนาและเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

วัฒนธรรม โดยผลประโยชน์ส่วนใหญ่ตกกับคนในท้องถิ่น มีการรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติไว้ได้เป็นอย่างดี และเกิดการพัฒนาไปข้างหน้าของทรัพยากรการท่องเที่ยวเหล่านี้ ขณะเดียวกันมีหลักประกันได้ว่าจะเกิดการใช้ทรัพยากรเหล่านี้อย่างมีความยั่งยืนและต่อเนื่องในอนาคต

ภาพที่ 3 (ซ้าย) การแสดงของชาวกระตู่ซึ่งเป็นชนเผ่าที่อยู่ทางพื้นที่ภาคใต้ของประเทศลาว ถูกจัดให้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวที่มาเยือน

ภาพที่ 4 (ขวา) รูปแบบกิจกรรมของการนำเอาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมมาเปลี่ยนเป็นแรงขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจ ดังกล่าวเกิดขึ้นทั่วไปในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงและทั่วโลก เช่นเดียวกับที่หมู่บ้านชนกลุ่มน้อยชาวดิง อำเภอานเจียง มณฑลกว่างซี (Guangxi) ประเทศจีน ซึ่งจัดให้มีลานแสดงขึ้นภายในชุมชนทุกวัน ไม่ว่านักท่องเที่ยวจะมี จำนวนมากน้อยเพียงใดตามข้อตกลงกับหน่วยงานท้องถิ่น ป้ายผ้าตัวอักษรด้านบนขวาเขียนว่า “สืบทอดวัฒนธรรมชนเผ่า พัฒนาเศรษฐกิจชนเผ่า”

จากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม ความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ได้ช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิตของคนในสังคม แต่ในเวลาเดียวกันคนกับธรรมชาตินั้นวันยิ่งห่างไกลกันมากขึ้น ทำให้ผู้คนจำนวนไม่น้อยเริ่มหันกลับไปหาความงามของธรรมชาติ และชนบทธรรมชาติ ประเพณีวัฒนธรรมในท้องถิ่นต่างๆ เพิ่มมากขึ้น ในอีกด้านหนึ่งพื้นที่ท่องเที่ยวหลายแห่งประสบกับมลพิษและความเสียหายที่ได้รับจากกิจกรรมการท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศบางพื้นที่ได้รับมลพิษรุนแรง ส่งผลต่อการพัฒนาของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ดังนั้นจะอย่างไรให้เกิดการพัฒนาและเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ขณะที่มีการรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติไว้ได้เป็นอย่างดี และเกิดการพัฒนาไปข้างหน้าของทรัพยากรการท่องเที่ยวเหล่านี้ ขณะเดียวกันมีหลักประกันได้ว่าจะเกิดการใช้ทรัพยากรเหล่านี้อย่างมีความยั่งยืนและต่อเนื่อง ปัญหาเหล่านี้จึงจำเป็นต้องมีมาตรการเร่งด่วนและวิธีใหม่ๆ ในการแก้ไข ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งเป็นแนวคิดที่มีความเหมาะสมสำหรับการนำมาประยุกต์ใช้ในสภาวะดังกล่าว

หลังจากศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา มีการจัดตั้งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างต่อเนื่อง สาธารณชนมีความรู้ความเข้าใจในการท่องเที่ยวลักษณะดังกล่าวมากขึ้น ในปี พ.ศ. 2545 องค์การสหประชาชาติได้กำหนดให้เป็นปีแห่ง “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศนานาชาติ” ในปีเดียวกันได้จัดให้มีการประชุมนานาชาติเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เมืองแวนคูเวอร์ประเทศแคนาดา เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ “แผนปฏิบัติการ 21” (Agenda 21) ไปสู่การปฏิบัติในกลุ่มประเทศสมาชิก ได้มีการจัดประชุมอีกครั้งเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนขึ้นที่เมืองโจฮันเนสเบิร์ก ในประเทศแอฟริกาใต้ การประชุมระดับโลกครั้งนั้นเพื่อต้องการชี้ให้มนุษยชาติเห็นถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ทั้งโลกจะต้องเผชิญ ขณะเดียวกันก็เพื่อเป็นการกระตุ้นความสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การพัฒนาทางวัฒนธรรมในสังคมของภูมิภาคต่างๆ การจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

เมื่อเราเข้าใจความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การเรียนรู้กรณีศึกษาจากประเทศที่อยู่ใกล้เคียงเพื่อมีประโยชน์ในการนำมาประยุกต์ใช้ได้ โดยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะพบว่า ประเทศญี่ปุ่นมีการพัฒนาในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศก้าวหน้ากว่าประเทศอื่นๆ โดยองค์การการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของญี่ปุ่นเห็นว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคือ “การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม เป็นต้น ของท้องถิ่นที่มีอยู่อย่างถาวรในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยในระหว่างกระบวนการของการท่องเที่ยว ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากร แต่กลับเป็นการจัดการและดูแลรักษาที่เหมาะสม โดยพื้นฐานที่ทรัพยากรในท้องถิ่นต้องอยู่อย่างเข้มแข็งต่อไปแล้ว ยังทำให้เกิดวงจรทางเศรษฐกิจในท้องถิ่น กลายเป็นการรักษาทรัพยากร + การท่องเที่ยวโดยการทัศนศึกษา + ความเจริญของท้องถิ่น ผสมผสานกันกลายเป็นรูปแบบการท่องเที่ยว” สามารถสร้างความประทับใจไม่รู้ลืมให้แก่นักท่องเที่ยว จากความมีเสน่ห์สร้างโอกาสในการอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ และสามารถรักษาทรัพยากร รวมถึงทำให้คนในท้องถิ่นมีชีวิตที่มั่นคง”

องค์การการท่องเที่ยวทางนิเวศของญี่ปุ่นเห็นว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคือ “การเอาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้นๆ เป็นที่ตั้ง นอกเหนือจากการเข้าไปสัมผัสเพื่อสร้างประสบการณ์แล้ว ยังเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวในท้องถิ่นอย่างหนึ่งที่มีการปกป้องและรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของ ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม” ซึ่งสรุปง่ายๆ ก็คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ = ประสบการณ์เกี่ยวกับธรรมชาติ (ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม) + การเรียนรู้ผ่านการท่องเที่ยว”⁷

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของญี่ปุ่นจะเห็นว่า องค์ประกอบที่เรียกว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นไม่เพียงแต่ครอบคลุมธรรมชาติและพืชสัตว์ป่าเท่านั้น แต่ยังรวมถึงวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นรวมอยู่ด้วย ทั้งนี้ชนิดและรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของญี่ปุ่นสามารถแยกออกได้ดังนี้⁸

1. การท่องเที่ยวทางธรรมชาติแบบดั้งเดิม เช่น ในสวนหรือเขตอนุรักษ์ป่าไม้ของรัฐบาลรวมถึงพื้นที่อยู่รอบๆ อาจจะเป็นกิจกรรมการปีนเขา การเดินป่า (Trekking Tour) การค้างแรมในป่า (Camping Tour) เป็นต้น
2. การเข้าไปสัมผัสกับสัตว์ที่มีลักษณะพิเศษ เช่น การชมชีวิตของสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมในทะเล เช่น โลมา ปลาวาฬ การเฝ้าดูนกป่า การชมหิ่งห้อย เป็นต้น
3. กิจกรรมในการชมทิวทัศน์ธรรมชาติ เช่น การดูดาว การเดินป่า เป็นต้น
4. กิจกรรมการทัศนศึกษาเพื่อศึกษาธรรมชาติซึ่งจัดโดยโรงเรียน สถานศึกษาต่างๆ เช่น ในช่วงปิดภาคฤดูร้อน
5. การสร้างเสริมประสบการณ์ ความรู้และความเข้าใจธรรมชาติผ่านกิจกรรมทางการเกษตร เช่น การศึกษาธรรมชาติรอบๆ ทุ่งนา การปลูกต้นไม้ การฝึกกำจัดวัชพืช เป็นต้น

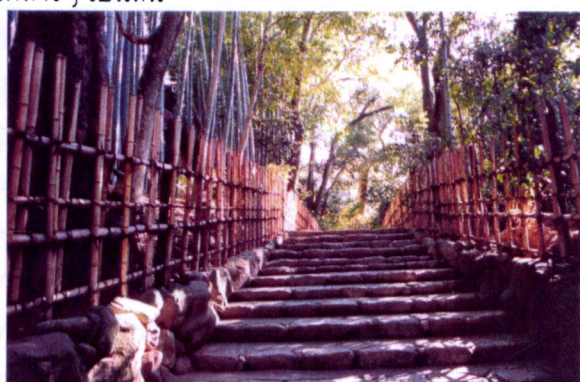
⁷ Ecotourism Promotion. Supervised by Ministry of Environment (Reference document) [EB /OL].

http://www.env.go.jp/nature/ecotourism/manual/chp_t_mat.pdf, 2004.7. p.281 - 282.

⁸ Ecotourism Promotion. Supervised by Ministry of Environment (Theory Chapter Summary), [EB /OL].

http://www.env.go.jp/nature/ecotourism/manual/chp_t1.pdf, 2004. 7. p. 5

6. กิจกรรมการฟังบรรยายความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและวัฒนธรรม พร้อมๆ กับการศึกษาจากของจริง เช่น การเที่ยวชมสถานที่ทางประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวในสถานที่ทางธรรมชาติ เป็นต้น
7. การทดลองใช้ชีวิตในแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรม เช่น เรียนรู้การจัดการทรัพยากรในเขตภูเขา การเรียนรู้วิถีการเกิดขึ้นใหม่ของพืชป่า การศึกษาภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตในป่าของคนสมัยก่อน เป็นต้น
8. ทำกิจกรรมที่เป็นสาธารณะประโยชน์และรักษาสีเขียวแวดล้อม เช่น การเป็นอาสาสมัครในการกำจัดพืชต่างประเทศที่เป็นอันตรายต่อพืชพื้นเมืองเดิม การเป็นอาสาสมัครเพื่อฟื้นฟูสมดุทางนิเวศของพืช
9. การใช้เวลาว่างเพื่อชื่นชมความงามของธรรมชาติ สร้างจิตสำนึกและรับผิดชอบต่อธรรมชาติ เช่น การใช้เวลาว่างท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่างๆ เป็นต้น

ภาพที่ 5,6 แนวคิดการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติของคนญี่ปุ่น ที่แสดงออกให้เห็นชัดเจนในวิถีชีวิตการใช้ชีวิต และการจัดสภาพแวดล้อมของการอยู่อาศัย ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของญี่ปุ่น ให้โดดเด่นและล้ำหน้ากว่าประเทศอื่นๆ

จากแนวทางการปฏิบัติของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของญี่ปุ่น ทำให้เราเห็นถึงกิจกรรมที่เน้นหนักไปที่การอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ (ภาพที่ 5, 6) ขณะที่ทางด้านวัฒนธรรมเป็นกิจกรรมทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมที่ไม่เป็นรูปธรรมมาก ในที่นี้คิดเป็นสัดส่วนน้อยเมื่อเทียบกับกิจกรรมเชิงนิเวศ ดังนั้นในหัวข้อต่อไป จะเป็นการเพิ่มเติมรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้มากขึ้น

1.1.2 คำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและองค์ประกอบ

(1) คำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแนวทางของสาขาวิชา

ปัจจุบันคำจำกัดความที่นิยมใช้กันของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคือ กิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีเนื้อหาครอบคลุมสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์เป็นหลัก เช่น ร่องรอยทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม ศิลปะ หัตถกรรมพื้นบ้าน ประเพณีความเชื่อและศาสนา เป็นต้น ในความเป็นจริงคำว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่ธุรกิจท่องเที่ยวสร้างขึ้นสำหรับความบันเทิง ความสุขของผู้บริโภค เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้มีประสบการณ์ หรือกิจกรรมการเดินทางที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาทางวัฒนธรรม และเข้าร่วมในกิจกรรมที่เกิดการผสมผสานของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องของวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นกระบวนการและพฤติกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อ

สร้างความเข้าใจต่อวัฒนธรรมของมนุษย์ในชุมชนหนึ่งๆ เมื่อผนวกเข้ากับมุมมองด้านนิเวศวิทยา ทำให้การท่องเที่ยวงเชิงวัฒนธรรมมีเนื้อหา องค์ประกอบและแนวทางใหม่ๆ เพิ่มขึ้น

ตามหลักการของนักนิเวศวิทยา นิเวศวัฒนธรรมมีเนื้อหาที่ประกอบด้วยสองแนวทางได้แก่ หนึ่งจากระบบของวัฒนธรรมและระบบของธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันจะเห็นได้ว่า นิเวศวัฒนธรรมหมายถึงวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ของสังคมในช่วงเวลาหนึ่งๆ เป็นต้น ความสามารถของสภาพแวดล้อมมนุษย์และธรรมชาติ และการส่งผ่านข่าวสารต่างๆ ทำให้เกิดความสมดุลทางนิเวศของ “มนุษย์และธรรมชาติ” และแนวทางที่สอง เมื่อมองจากภายในระบบของวัฒนธรรม จะพบว่า นิเวศวัฒนธรรมคือระบบวัฒนธรรมใหญ่ที่มีวัฒนธรรมย่อยต่างๆ ที่ต่างใช้กันและกัน จำกัดกันและกัน รวมถึงมีอิทธิพลต่อกันและกัน จนทำให้เกิดระดับความสมดุลขึ้น การใช้วัฒนธรรมมาทำให้เกิดเป็นองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมที่สวยงามหรือภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural Landscape) เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของนิเวศวัฒนธรรมท้องถิ่น เมื่อผสมผสานกันทำให้เกิดนิเวศวัฒนธรรมของท้องถิ่น (หมู่บ้านตำบล รวมถึงเมือง)

นิเวศวัฒนธรรมชนิดนี้มีพื้นฐานบางประการที่มีลักษณะและเขตแดนเฉพาะตัว โดยปกติมีอยู่ 3 ลักษณะใหญ่คือ

ประการแรกนิเวศวัฒนธรรมมักจะมีวัฒนธรรมหลักและวัฒนธรรมย่อยในตัวเอง เช่น นิเวศวัฒนธรรมของเมืองท่องเที่ยวประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มักจะประกอบกันขึ้นจากวัฒนธรรมย่อยหลายๆ ชนิด เช่น วัฒนธรรมการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมการท่องเที่ยวทางภูมิทัศน์ วัฒนธรรมการท่องเที่ยวด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา เป็นต้น วัฒนธรรมรูปแบบนี้ยังประกอบด้วยองค์ประกอบย่อยเป็นชั้นๆ แยกย่อยเป็นวัฒนธรรมชนิดต่างๆ อีกที่ซับซ้อนในรายละเอียด ความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่พึ่งพากันและกันทำให้เกิดเป็นนิเวศวัฒนธรรมที่ค่อนข้างมั่นคง

สองคือการถ่ายทอดวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน เป็นวัฒนธรรมอันหลากหลายที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมเดียวกัน ชิมชั๊ป ส่งอิทธิพลให้แก่กันและกัน กระตุ้นให้แต่การพัฒนาไปพร้อมๆ กัน การถ่ายทอดวัฒนธรรมในลักษณะนี้ยังรวมถึงวัฒนธรรมระหว่างแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่พื้นที่เดียวกันและระหว่างแหล่งท่องเที่ยวและวัฒนธรรมที่มาจากภายนอก ที่มีการถ่ายทอด เรียนรู้ทำความเข้าใจกันและกัน

ประการที่สามการเคลื่อนไหวและหยุดนิ่ง จะพบว่านิเวศวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรมมักจะมีรูปแบบและจำนวนที่แน่นอน แม้ว่าจะมีอิทธิพลต่อกันและกัน ระหว่างกระบวนการของการจำกัดบทบาทของซึ่งกันและกันได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและเกิดขึ้นของวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ แต่ในภาพรวมยังคงรักษารูปแบบเดิมไว้ค่อนข้างดี หลังจากนั้นก็จะเกิดการขาดสมดุล เกิดการสร้างสมดุลไปอย่างนี้เรื่อยๆ

ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จะพบว่าสามารถถูกเบิกไปในแนวทางนิเวศวิทยาได้ ตามความต้องการของนิเวศวิทยาและการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทำให้กลายเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเหมาะสมกับความต้องการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมนี้มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวในด้านการท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถได้รับประสบการณ์และสร้างความเข้าใจในวัฒนธรรมได้

ชนิดแรกคือ นิเวศวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม เช่น เมืองชุมชนที่มีความพิเศษ ร่องรอยทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมโบราณ วัดหรืออาคารในทางศาสนา สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เครื่องแต่งกายของชนพื้นเมือง อาหารในชีวิตประจำวัน เทศกาลประเพณี

ชนิดที่สองคือสภาพแวดล้อมทางนิเวศวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม ซึ่งรวมถึงบรรยากาศ ความรู้สึก เอกลักษณ์ เป็นต้น เช่น เขตวัฒนธรรมทางศาสนา การแสดงออกที่เกี่ยวข้องกับประเพณีวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อย บรรยากาศและจิตวิญญาณของท้องถิ่น เอกลักษณ์ของพื้นที่ ดังนั้น ในกระบวนการบุกเบิกพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับทรัพยากรทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม เพื่อให้ทั้งสองส่วนต่างเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน

(2) ข้อจำกัดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม

ในงานวิจัยนี้ได้กล่าวถึง แนวคิดของ “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม” ไปแล้ว และได้พูดถึงความสัมพันธ์ระหว่างการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร แต่ไม่ใช้การนำเอาคำว่านิเวศและวัฒนธรรมมารวมกันเท่านั้น และไม่ใช้การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในแนวทางนิเวศวิทยา เพราะเมื่อมองจากด้านการใช้ชีวิตในสังคมชนบทแล้ว นี่คือนวัตกรรมรูปแบบใหม่

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม คือ การผสมผสานระหว่างธรรมชาติ สภาพแวดล้อมของสังคมของทรัพยากรทางวัฒนธรรมและทรัพยากรทางธรรมชาติเข้าด้วยกัน ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาในชุมชนเพื่อสร้างประสบการณ์ของการใช้ชีวิตประจำวันและสังคมท้องถิ่น ได้เห็นสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม เข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม นำไปสู่พฤติกรรมที่พบได้ทั่วไปของความเป็นนิเวศวิทยา และในระหว่างกิจกรรมท่องเที่ยวที่จำเป็นต้องมีความรับผิดชอบและจิตสำนึก

นอกจากนี้ในรูปแบบการท่องเที่ยวดังกล่าว เน้นให้คนในท้องถิ่นต้องมีการแบบรูปแบบการท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติ ไม่ใช้การฝืนใจทำ ไม่ใช้การตกแต่งจนผิดไปจากรูปเดิมของวัฒนธรรม ซึ่งรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมดังกล่าวจริงๆ แล้วก็คือการประกอบกันขึ้นของวิถีชีวิตประจำวันของคนในชุมชนนั่นเอง เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมเป็นการเน้นให้คนและธรรมชาติมีความกลมกลืนกัน คนและวัฒนธรรมท้องถิ่นก็อยู่ร่วมกันและกัน เป็นธรรมชาติและอารยธรรมของมนุษย์ที่หล่อหลอมเข้าด้วยกัน ให้ประโยชน์ ปรับตัวเข้าหากันและกันอย่างเป็นระบบ

ในปัจจุบันนี้ที่กิจกรรมการท่องเที่ยวมีแนวทางการพัฒนา ที่นำเสนอความบริสุทธิ์เรียบง่ายในการสัมผัสกับธรรมชาติ และสังคมที่มีความซับซ้อนของมิติและเนื้อหาทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวแบบเป็นหมู่คณะเปลี่ยนแปลงไปสู่การท่องเที่ยวแบบปัจเจกบุคคลหรือตามความสนใจเฉพาะกลุ่มมากขึ้น ทำให้การท่องเที่ยวแบบนิเวศวัฒนธรรมมีความเหมาะสมในการพัฒนาไปตามแนวทางดังกล่าว

ปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมได้รับการยอมรับจากทั่วโลกว่า มีความเหมาะสมกับการรักษาสภาพแวดล้อมและความหลากหลายของพืชพันธุ์ สืบทอดและการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ทำให้เกิดการพัฒนาย่างยั่งยืนของธุรกิจท่องเที่ยว เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมควรส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจของท้องถิ่น เพราะในโลกของความเป็นจริง การพัฒนาทางเศรษฐกิจเนื่องจากการท่องเที่ยว จะทำให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญและปกป้องรักษาธรรมชาติรวมถึงวัฒนธรรมของชุมชนที่เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวมากขึ้นเวลาเดียวกัน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมยังควรจะต้องสร้างคุณค่าให้แก่ตนเองมากขึ้น โดยการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวในด้านวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมควรให้ความสำคัญและรักษาทรัพยากรทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของท้องถิ่น และควรนำเอาสองสิ่งนี้มาผสมผสานเข้าด้วยกัน เพื่อทำให้กระบวนการพัฒนาสามารถสร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมอย่าง

มีประสิทธิภาพได้

จากที่กล่าวมาข้างบนจะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวทั่วไประหว่างการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมมีความแตกต่างกัน โดยปกติการท่องเที่ยวทั่วไปจะเป็นการบุกเบิกจากทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อนำเสนอความแตกต่างและเอกลักษณ์ของสถานที่ ซึ่งทรัพยากรดังกล่าวมักเป็นสิ่งที่มียู่งจำกัด จากนั้นจึงพิจารณาหาความต้องการของตลาดและกลยุทธ์ในการตลาด ขณะที่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมไม่ได้คำนึงถึงข้อผูกมัดดังกล่าวมากนัก แต่เป็นการค้นหาและสร้างทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนมากขึ้น สามารถผสานเข้ากับปัจจัยหลายๆ ประการ รวมถึงทรัพยากร สภาพแวดล้อม ตลาด ภูมิหลังทางสังคม วัฒนธรรมท้องถิ่นรวมถึงภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น และนำสิ่งเหล่านี้และทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่จำกัดผสานเข้าด้วยกัน เกิดเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีแรงดึงดูดมากขึ้น ดังนั้นคุณค่าความสำคัญของการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมจึงอยู่ที่เป้าหมายสำคัญ 4 ประการ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมจะต้องระลึกไว้เสมอ ดังนี้

- (1) ด้านเศรษฐกิจ กระตุ้นให้เศรษฐกิจมีชีวิตชีวา ลดปัญหาความยากจน
- (2) ด้านสังคม สร้างโอกาสให้การทำงานให้แก่ผู้ที่มีศักยภาพ
- (3) ด้านสภาพแวดล้อม ก่อให้เกิดการสนับสนุนในทุกด้านเพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม
- (4) ด้านวัฒนธรรม เปิดโอกาสให้วัฒนธรรมท้องถิ่นและวัฒนธรรมชนเผ่าได้มีการพัฒนาและออกไปสู่สาธารณะชนมากขึ้น

หลักการทั่วไปของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมหมายถึง การบุกเบิกพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในมุมมองทั้งสองด้านของวัฒนธรรมและนิเวศวิทยา นำเอาประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม ศิลปะ วัฒนธรรมและอื่นๆ ทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมขึ้นมาปรับและผสมผสานกันใหม่ เพื่อให้เกิดความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น ภายใต้แนวคิดหลักของการเอาสิ่งแวดล้อมทางนิเวศวิทยาหรือสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้นแต่มีอัตลักษณ์ของท้องถิ่นมาเป็นจุดขาย ก่อให้เกิดเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว นำเอาความต้องการของนักท่องเที่ยวกับวัฒนธรรมของมนุษย์เข้าหาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมากขึ้น เพื่อให้ในระหว่างกระบวนการที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวได้เกิดความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นและเกิดความรักความหวงแหนในธรรมชาติคือ นอกจากการได้รับความสนุกสนานจากการท่องเที่ยวแล้ว ยังทำให้เกิดจิตสำนึกในการปกป้องสิ่งแวดล้อม ปกป้องระบบนิเวศทางธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวประเภทนี้เป็นการท่องเที่ยวสีเขียวหรือการท่องเที่ยวที่ช่วยเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจในท้องถิ่น โดยยังคงรักษาความเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นเอาไว้ไม่ให้ถูกทำลายได้

ในประเทศไทยการพัฒนาการท่องเที่ยวของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เพราะไม่เพียงแต่จะสามารถเพิ่มแรงดึงดูดใจต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวช่วยกระตุ้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจ แต่ยังช่วยส่งเสริมวัฒนธรรมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยให้ออกไปสู่ภายนอกมากขึ้น ให้นักท่องเที่ยวทั่วโลกเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานได้มากขึ้น

1.1.3 กรณีศึกษาของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมในประเทศไทย

การท่องเที่ยวในประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคใต้ต่างก็เริ่มดำเนินการโครงการตามแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม แต่ส่วนใหญ่เกิดขึ้นในพื้นที่ที่ธุรกิจการ

ท่องเที่ยวได้รับการพัฒนาเพราะอุดมไปด้วยทรัพยากรการท่องเที่ยว หรืออยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกับเขตที่เป็น ศูนย์กลางของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวมาเยือนเป็นจำนวนมาก ทำให้นามาส่งการพัฒนา เศรษฐกิจท้องถิ่นพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวท้องถิ่นที่ดีขึ้น

อย่างไรก็ตามในพื้นที่ด้อยพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยว และคุณภาพชีวิตของผู้คนค่อนข้างต่ำแต่ก็มี ศักยภาพในการพัฒนาเพื่อรองรับการท่องเที่ยวบางอย่าง จะมีวิธีการอย่างไรในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิง นิเวศวัฒนธรรมและผสานเข้ากับการวางแผนชุมชนในท้องถิ่นเพื่อสร้างโครงการท่องเที่ยวขึ้นได้ ในที่นี้ ยกตัวอย่างที่บ้านห้วยอี อำเภอมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งได้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกษตร หรือการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (Community-Based-Eco-tourism)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของบ้านห้วยอีเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นและเน้นให้ผลประโยชน์ ส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นของชุมชน เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการ วางแผนและตัดสินใจดำเนินการ การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นทำให้การวางแผนและวางแผนของโครงการ สามารถสะท้อนความคิดของคนในชุมชนและปฏิกิริยาที่มีต่อนักท่องเที่ยว ซึ่งทำให้เมื่อนำโครงการนี้ไปสู่การ ปฏิบัติได้ช่วยลดความรำคาญ ความไม่พอใจและความขัดแย้งที่คนในชุมชนมีต่อนักท่องเที่ยว ซึ่งประสพการณ์ การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมนี้เป็นหนึ่งในกรณีศึกษาที่ดี ขณะเดียวกันก็ได้สร้างแรงบันดาลใจ มีความสำคัญต่อเข้มแข็งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมของชุมชนอื่นๆ ที่จะมามีในอนาคต

(1) ความเป็นมา

บ้านห้วยอีตั้งอยู่ในภาคเหนือของประเทศไทย เหนือระดับน้ำทะเลประมาณ 1,000 เมตรห่างจาก จังหวัดแม่ฮ่องสอน 26 กิโลเมตร หมู่บ้านตั้งอยู่บนพื้นที่สูงโดยมีประชากรเป็นชนกลุ่มน้อยชาวเผ่ากะเหรี่ยง จากคำบอกเล่าของกำนัน หมู่บ้านกะเหรี่ยงห้วยอีมีประวัติความเป็นมาประมาณ 174 ปี ประชากรทั้งหมดมี 41 ครอบครัว จำนวน 215 คน โดย 98% ของคนในชุมชนเป็นคริสเตียนโดยจะมีการประกอบพิธีทางศาสนาที่ โบสถ์ทุกคืนวันอาทิตย์ ในหมู่บ้านมีอาคารสาธารณะอยู่ 2 หลัง ได้แก่ โบสถ์ 1 หลัง และโรงเรียน ประถมศึกษา 1 หลังโบสถ์มีบทบาทสำคัญในหมู่บ้านเป็นอย่างมาก โดยการประชุมหมู่บ้านและกิจกรรมสำคัญ ต่างๆ จะใช้ภายในโบสถ์ทั้งสิ้น

ในช่วง พ.ศ. 2537-2541 หมู่บ้านนี้ได้มีส่วนร่วมในโครงการของรัฐบาลไทยและเยอรมนี ภายใต้ชื่อ โครงการพัฒนาที่ราบสูง วัตถุประสงค์หลักของโครงการคือการลดและควบคุมการปลูกและตัดฝืน ความสำเร็จ ของโครงการนี้ได้ช่วยวางรากฐานการดำเนินการโครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในหมู่บ้านในเวลาต่อมา

(2) การดำเนินโครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม

เนื่องจากที่ตั้งของบ้านห้วยอีอยู่ติดภูเขาของดอยปุย ก่อนที่จะเริ่มโครงการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนี้ คนในหมู่บ้านเคยเป็นผู้นำทางนักท่องเที่ยวในการปีนเขา ซึ่งบางครั้งได้คำตอบแทนเล็กน้อยหรือบางครั้งไม่ได้ เลย ในบางครั้งก็จะมีนักท่องเที่ยวจำนวนหนึ่งที่ได้ขออาศัยค้างคืนในหมู่บ้าน เนื่องจากนักท่องเที่ยวมีจำนวน เพิ่มขึ้น คนในท้องถิ่นเริ่มกังวลเกี่ยวกับขยะที่มากพร้อมกับนักท่องเที่ยว ขณะที่นักท่องเที่ยวบางส่วนได้ เข้าไปในป่าและเด็ดเอากลับมาไม่ปากลับไปด้วย ดังนั้นคนในชุมชนได้ร่วมกับโครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม (The Projector Recovery of Life and Culture, PRLC) เพื่อหาวิธีว่า คนในชุมชนสามารถจะมีบทบาทในการ จัดการการท่องเที่ยวได้หรือไม่ แต่การเริ่มโครงการท่องเที่ยวให้เกิดเป็นรูปธรรมจริงๆ ไม่ใช่เรื่องง่ายเริ่มแรกคน ในชุมชนเข้าใจว่าการท่องเที่ยวที่จะทำขึ้นจะคล้ายกับการท่องเที่ยวทั่วไปของแม่ฮ่องสอนที่ต้องมีโรงแรมและ

ภาคการจำนวนมาก หากจัดให้มีโครงการท่องเที่ยวเช่นนี้แล้ว จะทำให้หมู่บ้านเปลี่ยนไปมาก ต้องมีห้องน้ำใหม่ ห้องพักผ่อนท่องเที่ยวใหม่ สิ่งต่างๆ จะต้องมีความสวยงามและสมบูรณ์ แต่จากการเข้าร่วมประชุมและการฝึกอบรมโดยองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ทำให้คนในชุมชนเริ่มทราบและเข้าใจความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ชุมชนจึงตัดสินใจที่จะเริ่มการพัฒนาท่องเที่ยวรูปแบบนี้ แม้ว่าคนในชุมชนจะมีประสบการณ์ของการอนุรักษ์ป่าไม้และการจัดการลุ่มน้ำมายาวนาน แต่การเข้าร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทำให้พวกเขาได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เพิ่มเติมแต่ยังสามารถแนะนำและอธิบายให้นักท่องเที่ยวจากโลกภายนอกได้ทราบถึงวิธีการอนุรักษ์ป่าและการปลูกกล้วยไม้ป่า

ภายใต้ความช่วยเหลือของโครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรม มีการอบรมปัญหาที่หลากหลายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่อาจเกิดขึ้นให้แก่คนในชุมชน เช่นการอบรมการทำอาหาร วิธีทำหลากหลายรสชาติของอาหารเพื่อสร้างความพอใจให้แก่แก่นักท่องเที่ยวที่มาจากส่วนต่างๆ ของโลก เมื่อคนในชุมชนตัดสินใจที่จะดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแล้ว กิจกรรมและปัญหาในเบื้องต้นที่ต้องร่วมกันดำเนินการและแก้ไขได้แก่ การจัดตั้งกลุ่มบริการและกลุ่มกิจกรรมเพื่อรองรับกิจกรรมที่เกิดขึ้น การบริหารจัดการเงินทุน ความปลอดภัยและข้อมูลนักท่องเที่ยว เป็นต้น ในขณะเดียวกันโครงการยังได้ค้นคว้าภูมิปัญญาในชุมชนของตนและแบ่งคนในชุมชนที่เข้าร่วมโครงการออกเป็นกลุ่มตามความสนใจเพื่อรับผิดชอบในการจัดกิจกรรมที่เหมาะสม เช่น ดูนก กล้วยไม้ สมุนไพร การทอผ้า เป็นต้น ชื่อของพวกเขาจะถูกเผยแพร่โดยการติดประกาศในหมู่บ้าน เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาสอบถามได้ตามความสนใจของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่ม/คน นักท่องเที่ยวบางส่วนเมื่อได้รับการความรู้คำแนะนำเกี่ยวกับจุดที่สามารถเข้าชมหรือศึกษาจากคนในชุมชนแล้วก็มักเดินเที่ยวชมตามจุดต่างๆ เอง ซึ่งเป็นการกระตุ้นการตลาดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกษตร ได้อีกทางหนึ่ง

ประมาณ 2-3 วันก่อนการเดินทางมาถึงของนักท่องเที่ยว ผู้ประสานงานของโครงการ ก็จะติดต่อทางโทรศัพท์กับคนในชุมชนเพื่อแจ้งให้ทราบถึงข้อมูลของนักท่องเที่ยว เช่น จำนวนนักท่องเที่ยวและกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสนใจ ขณะนั้นคนในชุมชนจะประชุมกันเพื่อหาครัวเรือนที่รับรองกลุ่มนักท่องเที่ยว การครอบครัวนั้นๆ ไม่สะดวกในช่วงเวลาดังกล่าวที่จะรับรองแขกผู้มาเยือน ก็จะถามไปยังครอบครัวอื่น ซึ่งจะผลัดเปลี่ยนกันรับรองนักท่องเที่ยว

เมื่อนักท่องเที่ยวมาถึง จะเข้าไปที่ศูนย์นักท่องเที่ยวเป็นจุดแรก โดยมีผู้นำชุมชนและเจ้าของบ้านที่นักท่องเที่ยวจะไปพักต้อนรับอยู่ ผู้นำชุมชนจะแนะนำรายละเอียดที่นักท่องเที่ยวต้องทราบรวมถึงมีพิธีต้อนรับง่ายๆ จากนั้นนักท่องเที่ยวก็สามารถเข้าพักยังบ้านที่จัดไว้ในชุมชนได้

ก่อนที่นักท่องเที่ยวจะมาถึง ครอบครัวที่ทำหน้าที่รับรองนักท่องเที่ยวมีหน้าที่หลัก 2 อย่างคือ การทำความสะอาดที่พักที่นอนและเตรียมอาหาร ทำให้คนในชุมชนได้เริ่มพัฒนานิสัยการรักษาความสะอาดที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม ถึงแม้ว่าช่วงเวลานั้นจะไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาก็ตาม จะกลายเป็นคุ้นเคย ในส่วนของคอกสัตว์ได้มีการแยกไว้ให้ห่างจากบ้านพัก ทำให้สัตว์เลี้ยงไม่เดินพ่นพ้านในถนนของหมู่บ้าน เนื่องจากพฤติกรรมดังกล่าวทำให้สิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านมีความสะอาดขึ้นมาก แต่นักท่องเที่ยวก็ยังสามารยได้ยืนกระดี่งววดังลอยมาให้ได้ยินอย่างชัดเจน

หลังจากความพยายามและความร่วมมือระหว่างคนในชุมชนและองค์กรพัฒนาเอกชน โครงการนี้ได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 จนถึงปัจจุบันนับเป็นเวลาได้ 12 ปี ในปี พ.ศ. 2543 มี 27 ครัวเรือนในหมู่บ้านเข้าร่วมกับโครงการนี้ ในปัจจุบันมีทั้งหมด 41 ครอบครัว หรือทั้งหมู่บ้านเข้าร่วมกิจกรรม ครอบครัวโฮมสเตย์ที่รับนักท่องเที่ยวต้องเสียค่าธรรมเนียมให้แก่ชุมชนตามที่กำหนดไว้ ได้แก่ ถ้านักท่องเที่ยวอายุมากกว่า 15 ปีจ่าย 50 บาท ส่วนผู้สูงอายุ (มากกว่า 60 ปี) และเด็กอายุน้อยกว่า 15 ปี จะได้รับการยกเว้น

เพื่อให้เกิดความสำเร็จของโครงการ เมื่อหมู่บ้านเริ่มจัดตั้งโครงการขึ้น ได้เน้นเป้าหมาย ของการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ 4 ประการได้แก่ :

- (1) การอนุรักษ์ที่ยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม
- (2) เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าใจในชีวิตและ วัฒนธรรมของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง
- (3) เพื่อให้ลูกหลานรุ่นต่อไปให้ความสำคัญกับการศึกษาและภูมิใจในวัฒนธรรมดั้งเดิม
- (4) การเพิ่มรายได้

ซึ่งเป้าหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศก็เพื่อหวังจะให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วัฒนธรรมดั้งเดิม
และรูปแบบวิธีการในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติของคนในชุมชน ขณะเดียวกันคนในชุมชนยังหวังที่จะ
เรียนรู้ความรู้และวิทยาการสมัยใหม่จากคนภายในชุมชน หวังที่จะให้นักท่องเที่ยวเข้าใจความสำคัญกับวิถี
ชีวิตและการดำรงชีวิตของชาวกระเหรี่ยงเพิ่มมากขึ้น ส่วนเรื่องการเพิ่มรายได้นั้นคนในชุมชนไม่ได้คาดหวังไว้
สูง แต่เน้นการเข้าถึงโอกาสในการแลกเปลี่ยนกับโลกภายนอก ให้คนทั่วไปได้รับทราบถึงว่าพวกเขาามีวิธีการใช้
ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไร

ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม การรับรู้ทักษะต่าง ๆ นั้น ก่อนที่จะดำเนินการโครงการการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศนี้ มีความจำเป็นต้องช่วยคนในชุมชนสร้างความมั่นใจและความภาคภูมิใจในตัวเอง ดังนั้น
การช่วยให้เกิดการรับรู้และเข้าใจถึงทรัพยากรและศักยภาพที่ตนเองมีอยู่จึงมีความสำคัญมาก หลังจากที่คนใน
ชุมชนได้อภิปรายกันแล้วสิ่งต่อไปนี้เป็นสิ่งที่คนในชุมชนเห็นว่ามีความสำคัญในการรองรับการท่องเที่ยว ได้แก่
ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมดั้งเดิม เครื่องแต่งกายชนเผ่า ผลิตภัณฑ์จากป่าที่ไม่ใช่ไม้ สมุนไพรกล้วยไม้ เฟิร์น
น้ำ น้ำตก ถ้ำ นก สัตว์ป่า ความยิ่งใหญ่ของป่า เส้นทางชมธรรมชาติ ภูเขาตอยปุย (สูง 1,768 เมตร)
สภาพภูมิอากาศที่เย็นสบาย อาหารในท้องถิ่นที่หลากหลาย การทอดผ้าของคนในชุมชนการทำงานฝีมือ การ
ย้อมผ้า การเล่านิทานพื้นบ้าน การเตาข้าว การบอกชนิดพันธุ์กล้วยไม้ได้ การทำเกษตรปลูกพืช กิจกรรมและ
วิถีชีวิตประจำวันต่าง ๆ ซึ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่คนในชุมชนเห็นว่าเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน

เพื่อให้ได้คุณภาพของการบริการแก่นักท่องเที่ยวหมู่บ้าน ได้มีการแบ่งกลุ่มผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง
กับการท่องเที่ยวออกเป็น 8 กลุ่มได้แก่ : กลุ่มสตรี กลุ่มดนตรี กลุ่มทอผ้า กลุ่มหัตถกรรม กลุ่มช่างตีเหล็กกลุ่ม
กล้วยไม้ กลุ่มเกษตรกรรมการเพาะปลูกและกลุ่มเฟิร์น จำนวนทั้งหมด 38 คน ที่รับผิดชอบการให้บริการ
แนะนำการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับกลุ่มที่สังกัด ซึ่งในจำนวนกลุ่มเหล่านี้ กลุ่มที่มีความสำคัญที่สุดได้แก่กลุ่ม
สตรีเนื่องจากต้องรับผิดชอบเสื้อผ้าและอาหารของนักท่องเที่ยวในหมู่บ้านทั้งหมด รวมถึงการรวบรวมสินค้า
จากป่า การผลิตงานฝีมือ การรักษาและสืบทอดวัฒนธรรมดั้งเดิม

กิจกรรมการท่องเที่ยวและสินค้าการท่องเที่ยว : นักท่องเที่ยวสามารถเข้าพักในที่พักซึ่งทางหมู่บ้าน
ได้จัดไว้ให้ (โดยใช้ระบบการหมุนเวียน เพื่อให้โอกาสเท่าเทียมกันสำหรับแต่ละครัวเรือนในการแบ่งปัน
ผลประโยชน์จากค่าอาหารและที่พักของนักท่องเที่ยว) การชมกล้วยไม้ป่า (ในสวนของแต่ละบ้านหรือในเรือน
เพาะชำที่เชิงเขาใกล้หมู่บ้าน) ไปเดินป่าตามเส้นทางธรรมชาติซื้อ การเลือกซื้องานหัตถกรรม (ผ้าทอรูปแบบ
ต่างๆ กระเป๋า ฯลฯ) เยี่ยมชมงานของช่างตีเหล็กและการฝึกทำงานการเกษตรและเลี้ยงสัตว์ ปีนเขาภูเขาตอย
ปุยและตั้งแคมป์บนภูเขาหรือดูนก

ในปี 2001 มีการก่อสร้างและจัดตั้งศูนย์นักท่องเที่ยวในหมู่บ้าน (เป็นอาคารชั้นครึ่งมีห้องใต้หลังคา
เล็ก ๆ สร้างด้วยโครงสร้างไม้ไผ่) เป็นศูนย์กลางสำหรับที่นักท่องเที่ยวและคนในชุมชนทำกิจกรรมร่วมกันที่
ศูนย์แห่งนี้ มีข้อมูล เช่น แผนที่ของหมู่บ้าน ที่ตั้งของทุกครัวเรือนหรือสถานที่เฉพาะ เส้นทางบนภูเขา และ
เส้นทางเล็กๆ สำหรับไปชมกล้วยไม้ รวมถึงเนื้อหาข้อมูลที่นักท่องเที่ยวจำเป็นต้องทราบ ข้อมูลเกี่ยวกับไกด์

ท่องเที่ยว เป็นต้น แต่ข้อมูลทั้งหมดในเริ่มแรกเป็นภาษาไทย

ก่อนที่นักท่องเที่ยวจะเข้าที่พัก ผู้นำชุมชนจะเป็นผู้รับรองในครั้งแรก โดยจะแนะนำความเป็นไปของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและสภาพพื้นฐานของหมู่บ้าน ในขณะเดียวกันก็บอกกล่าวแก่นักท่องเที่ยวถึงข้อปฏิบัติและรายละเอียดบางประการ ที่เกี่ยวข้องกับธรรมเนียมของหมู่บ้านและด้านการรักษาสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัย เช่น การห้ามดื่มแอลกอฮอล์ในหมู่บ้าน สตรีไม่สามารถใส่เสื้อที่สั้นเหนือข้อศอกและกระโปรงสั้นเหนือเข่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มาจากยุโรปและสหรัฐอเมริกา ส่วนหนึ่งเป็นคนไทยที่สนใจในวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยง ดังนั้นต่างก็ให้ความเคารพและปฏิบัติตามข้อบังคับของหมู่บ้าน หลังจากที่นักท่องเที่ยวมาถึงปกติจะใช้เวลาที่ศูนย์นักท่องเที่ยวสักช่วงหนึ่ง คนในชุมชนจะเข้ามาแนะนำตัวกันและเริ่มพูดคุยแนะนำตัวกันและกัน จากนั้นก็จะพูดคุยถึงเรื่องหรือปัญหาที่ตนเองที่น่าสนใจ เช่น คนในชุมชนมักจะถามนักท่องเที่ยวถึงประเพณีความเป็นอยู่ในของนักท่องเที่ยวประเทศนั้น ๆ ความสนใจเกี่ยวกับวิถีรักษาป่าของคนในชุมชน การท่องเที่ยวที่ส่งผลกระทบต่อการณ์อนุรักษ์ป่า จากนั้นเมื่อจะแยกย้ายกันไปก็จะมีการร้องเพลงต้อนรับเป็นหมู่คณะของคนในชุมชน พวกเขามักจะขอให้นักท่องเที่ยวร้องเพลง หนึ่งหรือสองเพลงเป็นการแลกเปลี่ยน

หมู่บ้านได้มีการจัดตั้งมูลนิธิจัดสำหรับรับบริจาคจากนักท่องเที่ยวหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง รายได้ส่วนอื่น ๆ มาจากกิจกรรมการท่องเที่ยว กองทุนเงินส่วนใหญ่จะใช้สำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ส่วนหนึ่งใช้ในกิจกรรมเพื่อการรักษาป่าและการเพาะปลูกกล้วยไม้ ส่วนหนึ่งใช้สำหรับจัดซื้อของที่จำเป็นสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น เสื้อ เทียน ไฟฉาย เป็นต้น ส่วนหนึ่งของเงิน ใช้เพื่อสนับสนุนการออกไปศึกษาเล่าเรียนภายนอกของคนในชุมชนหรือใช้สำหรับต้อนรับการเข้ามาทัศนศึกษาเรียนรู้ของคนในชุมชนอื่นๆ

(3) ความเป็นไปในปัจจุบันของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านห้วยอี

จากการสนับสนุนของโครงการทำให้การพัฒนาของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของหมู่บ้านห้วยอีเกิดขึ้นและเติบโตอย่างเข้มแข็ง ทำให้สถานีโอทอปทนต์ท้องถิ่นของแม่ฮ่องสอน ได้มาถ่ายทำสารคดีที่เกี่ยวข้องกับ วิถีชีวิตของหมู่บ้านกะเหรี่ยง ชชาติพันธุ์ดั้งเดิม และทรัพยากร สร้างความภาคภูมิใจในชาติพันธุ์ให้แก่คนในชุมชนเพิ่มขึ้น ในเวลาเดียวกันเป็นการเพิ่มโอกาสทางการศึกษาแก่ชนรุ่นหลังมากขึ้น และคนในชุมชนได้เริ่มมีความสนใจในการเรียนภาษาอังกฤษเพื่อใช้สนทนากับนักท่องเที่ยวในหมู่บ้าน ในปี พ.ศ. 2545 มีการใช้เงินกองทุนหมู่บ้านในการจัดซื้อหนังสือคู่มือการสนทนาภาษาอังกฤษให้แก่ทุกครัวเรือน ซึ่งในจำนวนนี้จะเห็นว่าคนหนุ่มสาวและเด็กในวัยเรียนได้รับประโยชน์จากการนี้มากที่สุด กลุ่มชนมักเก็บข้อมูลเกี่ยวกับนกที่ปรากฏเห็นในละแวกหมู่บ้าน กลุ่มข้อมูลกล้วยไม้มีการวางแผนที่จะรวบรวมและตรวจสอบชนิดของพันธุ์กล้วยไม้ เริ่มมีการจัดทำข้อมูลของกลุ่มสมุนไพรและกลุ่มเรื่องราวพื้นบ้าน ข้อมูลของศูนย์บริการนักท่องเที่ยวก็อยู่ในระหว่างการทำข้อมูล เพื่อให้ข้อมูล สินค้าและบริการมีคุณภาพดีขึ้นสำหรับนักท่องเที่ยว ในขณะเดียวกันการบอกเล่าจากปากต่อปากโดยนักท่องเที่ยว ความสนใจที่หน่วยงานท้องถิ่นมีต่อชาวกะเหรี่ยง ทำให้วัฒนธรรมของชาวกระเหรี่ยงถูกยอมรับจากสังคมมากขึ้น แม้แต่ในการการเกษตรการเพาะปลูกได้รับการยอมรับจากภายนอกมากขึ้น โดยเฉพาะจากกรมป่าไม้ ทำให้คนกระเหรี่ยงในวัยหนุ่มสาวรู้สึกภูมิใจในวัฒนธรรมของพวกเขา ทำให้ยินดีที่จะทำงานเลี้ยงชีพอยู่ภายในหมู่บ้านแทนการเข้าไปหางานในเมืองใหญ่ ดูแลพ่อแม่ และสืบทอดประเพณีของพวกเขาต่อไป พวกเขายังเชื่อมั่นว่าพัฒนาชุมชนผ่านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะทำให้พวกเขาจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมสุขภาพที่สะอาด แต่ละครัวเรือนมีที่ตั้งที่เก็บขยะของนักท่องเที่ยวที่ทำจากตะกร้าสานไม้ไผ่ ซึ่งสามารถขนส่งขยะออกจากนอกหมู่บ้านได้สะดวก คนในชุมชนหยุดล่าสัตว์มาได้หลายปี

แล้ว ทำให้มีความหลากหลายทางชีววิทยามากขึ้น สัตว์ที่เคยหายไปได้ปรากฏให้เห็นอีกรอบ ๆ หมู่บ้าน หรือ แม้กระทั่งเห็นรอยเท้าของพวกมัน เช่นเดียวกับกิจกรรมคูนกพบนกชนิดต่าง ๆ อยู่เสมอ การพัฒนาหมู่บ้านผ่าน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ช่วยเพื่อรักษากล้วยไม้ป่า รักษาทรัพยากรธรรมชาติ และยังทำให้คนในชุมชนยังได้ เรียนรู้ถึงหลักและเทคนิคการเพาะปลูกกล้วยไม้

แม้ว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของหมู่บ้านห้วยฮี้จะเป็นโครงการขนาดเล็ก ที่มีผลตอบแทน ทางเศรษฐกิจที่ไม่ชัดเจนในปัจจุบัน แต่เป็นขนาดที่เหมาะสมต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพราะวัตถุประสงค์หลัก ของการพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือการปกป้องวัฒนธรรมดั้งเดิมและทรัพยากรชุมชน ด้วยความ ช่วยเหลือขององค์กรพัฒนาเอกชนและโครงการฟื้นฟูวัฒนธรรมและทรัพยากร ทำให้คนในชุมชนได้เรียนรู้และ ได้รับประโยชน์ในด้านสังคม ทางเศรษฐกิจและนิเวศวิทยา สามารถที่จะวางแผนและบริหารจัดการกิจกรรมการ ท่องเที่ยว การเป็นผู้นำเที่ยวทั้งในและนอกชุมชน เกิดเป็นแหล่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกษตรแหล่งใหม่ที่มี ศักยภาพ สมาชิกของชุมชนเกือบทั้งหมดมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กระตุ้นความกระตือรือร้นมากขึ้นในการป้องกันทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาความคิดริเริ่มของตน ด้วย ความเชื่อมั่นต่ออนาคตของชุมชนผ่านการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

อย่างไรก็ตามแม้ว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศ จะให้ชีวิตของคนในท้องถิ่นในการ ปรับปรุงให้ดีขึ้น แต่ในอีกด้านหนึ่งชุมชนดังกล่าวยังคงเป็นชุมชนชนบทที่ยังล้าหลัง ในความเป็นจริงการ วางแผนและการสร้างชุมชนชนบทควรจะต้องประสานและเติบโตไปพร้อมกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม การ สร้างสภาพแวดล้อมการอยู่อาศัยที่ดี จะช่วยส่งเสริมให้การพัฒนาของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นไปอย่าง รวดเร็ว ในเวลาเดียวกันเพื่อให้รูปแบบการพัฒนาที่เกิดจากการรวมกันของทั้งสองปัจจัยนี้ ส่งผลให้คนใน ท้องถิ่นได้รับประโยชน์สูงสุด สิ่งที่ต้องให้ความสำคัญก็คือควรเปิดโอกาสให้คนในชุมชนริเริ่มการระดมความ คิดเห็น ผ่านการจัดตั้งองค์กรอิสระเพื่อให้พวกเขาใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเต็มที่ ให้การจัดการ ท่องเที่ยว การวางแผนชุมชนและการก่อสร้างที่เกิดจากการจัดการด้วยตนเอง โดยไม่ต้องรอการสนับสนุนหรือ พึ่งพาคนจากภายนอกชุมชน

1.2 หลักการพื้นฐานของการวางแผนชุมชนชนบทและปัญหาที่ควรให้ความสำคัญ

วัตถุประสงค์หลักของการวางแผนชุมชนชนบทคือ การสร้างความเข้มแข็งให้แก่สิ่งแวดล้อมทาง นิเวศ สร้างความสะอาดสะดวกสบายน่าอยู่อาศัยให้แก่ชุมชนเกษตรกรรมและสภาพแวดล้อมในการผลิต เพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจในชนบท ปรับปรุงบริการสังคมและสาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐาน ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการปรับปรุงและพัฒนาวัฒนธรรมดั้งเดิม ประสานการพัฒนาชุมชนและ เมืองให้มีช่องว่างน้อยลง รักษาวิถีวัฒนธรรมชาติของชนบทที่สวยงาม สิ่งแวดล้อมที่สะอาดสบายและใช้ความ หลากหลายของวัฒนธรรมดั้งเดิมให้เป็นประโยชน์ทั้งต่อคนในชนบทและคนในเมือง บุกเบิกพัฒนาให้ วัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เหล่านั้นให้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว สร้างแรงบันดาลใจในการพัฒนาตนเองและ ท้องถิ่น พัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง และค้นหาศักยภาพของตน/ชุมชน และสร้างอัตลักษณ์ให้แก่ท้องถิ่น

1.2.1 ปัญหาในการวางแผนชุมชนชนบทและหลักการทั่วไปที่ควรพิจารณา

(1) ปัญหา

1) เนื่องจากลักษณะการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินในประเทศไทยแบ่งเป็นที่ดินของรัฐและเอกชน ทำให้หน่วยงานของรัฐและคนในท้องถิ่นไม่มีความรู้ความเข้าใจเพียงพอเรื่องการวางแผนชุมชน ดังนั้นเมื่อมีการ

ก่อสร้างที่อยู่อาศัยของตัวเองในชุมชน จึงสร้างขึ้นตามความต้องการพื้นฐานของแต่ละครอบครัว โดยไม่ได้คำนึงถึงให้สอดคล้องกลมกลืนกับภาพรวมของสิ่งแวดล้อมและชุมชน รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวก สาธารณูปโภค โครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ที่เป็นของส่วนรวม

2) แม้ในชุมชนชนบทบางแห่งจะเริ่มให้ความสำคัญกับการวางแผนชุมชนชนบท แต่จากการสำรวจพบว่าในชุมชนชนบทมักให้ความสนใจแต่เฉพาะการปรับปรุงทางกายภาพ เช่น รูปลักษณ์อาคาร ก่อสร้างอาคารใหม่ โดยไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการออกแบบสภาพแวดล้อม รูปแบบทางสังคมและวัฒนธรรม เนื่องจากส่วนใหญ่ของชุมชนชนบทมีความเป็นมา หรือการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์มาเป็นเวลานาน จึงมักทำให้โครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจมีความซับซ้อน ดังนั้นนอกเหนือจากวางแผนและปรับปรุงทางกายภาพทั่วไปแล้ว ยังต้องมีการสำรวจ รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ ทางสังคมและทางวัฒนธรรมวิถีชีวิตในชุมชนด้วย จึงจะเป็นการประเมินผลที่ครอบคลุมในทุกด้าน

3) การวางแผนในชุมชนชนบท มักจะถูกละเลยความสำคัญของระบบนิเวศวิทยาและการประหยัดพลังงาน มักจะนำเอารูปแบบของตะวันตกมาใช้ทั้งในด้านการวางแผนและการสร้างที่อยู่อาศัย โดยขาดการประยุกต์ใช้ความรู้ภูมิปัญญาในท้องถิ่นเพื่อการวางแผนการพัฒนาอย่างยั่งยืน

4) การวางแผนชุมชนชนบท ไม่สามารถละเลยลักษณะการประกอบอาชีพของครัวเรือนและวิถีชีวิต พฤติกรรมและขนบธรรมเนียมท้องถิ่นต่างๆ ที่ทำให้ลักษณะเฉพาะหรืออัตลักษณ์ของหมู่บ้านดั้งเดิมหายไป การวางแผนชุมชนจึงไม่สามารถใช้รูปแบบการวางโครงข่ายเป็นตาราง เป็นกริด หรือพิจารณาเรื่อง เศรษฐศาสตร์เป็นหัวข้อสำคัญเหมือนในเมืองได้

5) ในการพัฒนาท้องถิ่นในชุมชนชนบทมักจะเลยการวางแผนอุตสาหกรรมหรือการสร้างอาชีพต่างๆ ที่หลากหลายและมีศักยภาพ (เช่นการพัฒนาเศรษฐกิจการท่องเที่ยว เศรษฐกิจเกษตรเชิงนิเวศ) แต่มักประกอบอาชีพทั่วไปที่บรรพบุรุษเคยทำมา จึงทำให้ไม่สามารถเกิดการปรับปรุงและพัฒนาอย่างยั่งยืนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(2) หลักการและแนวปฏิบัติของการวางแผนชุมชนในชนบท

จากปัญหาที่มีอยู่ในปัจจุบันของการวางแผนชุมชนชนบท โดยหลักการแล้วมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

- ส่งเสริมการผลิตที่มีประสิทธิภาพ การใช้ชีวิตและการคมนาคมที่สะดวกสบาย ส่งเสริมการกระจายความเจริญทางเศรษฐกิจ เพื่อให้การก่อสร้างเป็นไปอย่างเป็นเหตุและผล และการพัฒนาสอดคล้องประสานกัน
- การใช้ที่ดินอย่างเหมาะสม และมีประสิทธิภาพ
- ดำเนินการบนพื้นฐานของความเป็นจริง พัฒนามาตรฐานการก่อสร้างและการวางแผน ใช้ระเบียบที่มีอยู่ในปัจจุบันอย่างมีเหตุผล และค่อยๆเปลี่ยนแปลงปรับปรุงเพื่อให้มีมาตรฐานสูงขึ้น
- ควรมีแผนการดำเนินงานทั้งระยะสั้นและระยะยาว โดยเอาแผนระยะสั้นเป็นหลัก ปรับปรุงการก่อสร้างการวางแผนในระยะสั้นให้สมบูรณ์ เพื่อให้สามารถรองรับแผนการพัฒนาในระยะยาว
- การป้องกันสิ่งแวดล้อม ป้องกันและจัดมลพิษ เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศดี
- ดึงเอาศักยภาพที่มีในท้องถิ่น รวมกับสภาพธรรมชาติ มรดกทางประวัติศาสตร์และประเพณี สร้างความประสานกับเมืองและหมู่บ้านให้สวยงาม มีเอกลักษณ์ท้องถิ่น

1.2.2 รูปแบบการจัดวางที่อยู่อาศัยในชนบท

การวางแผนชุมชนชนบทไม่ได้เป็นเพียงแผนความคิดในจินตนาการเท่านั้น แต่ต้องดำเนินการ

ตามแผนนั้นให้เกิดเป็นรูปธรรม การวางแผนชุมชนชนบทจะมีความเกี่ยวข้องกับทุกด้าน เช่น สถานที่ สาธารณะพื้นที่สาธารณะสีเขียว แหล่งน้ำ ถนนหนทาง ภูมิทัศน์ และอื่นๆ ออกแบบบ้านในชนบทและรูปแบบ การวางแผนผังในชุมชนชนบทเป็นปัจจัยสำคัญอีกปัจจัยหนึ่ง เพราะว่าตั้งแต่สมัยโบราณมาก่อนที่จะเริ่มมีการ วางแผนผังชุมชนเกษตรกร ก็จะต้องมีการออกแบบและการก่อสร้างบ้านของตนเอง บ้านหลายหลังตั้งอยู่ตาม ถนนเกิดเป็นกลุ่มบ้าน จากนั้นเกิดเป็นชุมชน ดังนั้นในกระบวนการแรกเริ่มของการเกิดเป็นชุมชนชนบท การ วางตำแหน่งของถนนและที่อยู่อาศัยจึงนับได้ว่าเป็นส่วนที่สำคัญที่สุด

จะเห็นว่าองค์ประกอบของสิ่งก่อสร้างในหมู่บ้านที่สำคัญที่สุดคือ ที่อยู่อาศัย และเป็นปัญหาที่คนใน ท้องถิ่นให้ความสำคัญที่สุด โดยที่ผ่านมามีส่วนที่พักอาศัยได้แก่ ส่วนนอน พักผ่อน รับประทานอาหาร ห้องน้ำ รวม กับส่วนอื่นๆ ได้แก่ คอกสัตว์ ส่วนเก็บอุปกรณ์ทางการเกษตร ยุ้งข้าว เป็นต้น รวมตัวกันเกิดเป็นที่อยู่อาศัย แต่ เมื่อเวลาผ่านไปการใช้เครื่องจักรมาแทนสัตว์มากขึ้น การอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับสัตว์เลี้ยงประเภทวัวควายลด น้อยลง ได้ทุนบ้านจึงเริ่มหายไป เปลี่ยนไปเป็นบ้านเดี่ยวชั้นเดียวและบ้านสองชั้นเช่นในปัจจุบัน หรือบางบ้านที่ ยังมีการเลี้ยงสัตว์อยู่ก็จะแยกคอกสัตว์ให้ออกไปห่างจากตัวบ้านพอสมควร เพื่อป้องกันกลิ่นมูลสัตว์และเสียงมา รบกวนการอยู่อาศัย แต่ไม่ว่าบ้านในชนบทจะมีรูปแบบที่อยู่อาศัยเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตาม แต่อย่างน้อย ควรจะสะท้อนถึงรูปแบบการผลิตทางการเกษตร และสนองตอบต่อรูปแบบการดำเนินชีวิต

การวางแผนกลุ่มรูปแบบที่อยู่อาศัยของหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นแบบบ้านเดี่ยวหรือเป็นกลุ่มอาคารควร ต้องพิจารณาจากองค์ประกอบของจำนวนของอาคาร พื้นที่ว่าง รวมกับภูมิประเทศ ขนาดพื้นที่ใดๆ รูปแบบการ จัดกลุ่ม โดยรูปแบบโดยทั่วไปมีอยู่ 3 แบบคือ แบบแบบแถวยาว แบบกลุ่ม และ แบบอิสระ

(1) แบบแถวยาว (*Strip*) เป็นลักษณะของการก่อสร้างหมู่บ้านซึ่งสร้างที่อยู่อาศัยตามแนวเส้นทาง การคมนาคมที่ติดต่อกับสังคมภายนอกเป็นหลัก เช่น แม่น้ำ หรือถนน รูปแบบการสร้างบ้านเรือนเป็นแถวยาว เช่นนี้ ทำให้การจัดรูปแบบทิศทางการระบายอากาศได้ดี เหมาะสมสำหรับหมู่บ้านขนาดเล็ก ถ้าขนาดใหญ่จะทำให้ติดต่อกับไม่สะดวก อันจะส่งผลกระทบต่อการผลิตและการจัดการ

(2) แบบกลุ่ม (*Block*) สำหรับหมู่บ้านที่อยู่อาศัยในบริเวณที่ราบ ลักษณะการต่อยอดบ้านเรือนจะ กระจุยตัวอยู่รวมกันหนาแน่นใกล้กับแหล่งน้ำและแหล่งเพาะปลูก ทำให้ลดความยาวของถนนเส้นจราจรหลัก แต่มีตรอกซอยมากขึ้น สามารถใช้ประโยชน์จากสิ่งอำนวยความสะดวกสาธารณูปโภคที่เป็นสาธารณะได้ดี อย่างไรก็ตามการใช้ที่ดินต้องคำนึงถึงประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะที่ดินมีจำกัด

(3) แบบอิสระ (*Freestyle*) ลักษณะการรวมกันของพื้นที่ธรรมชาติหรือการใช้ถนนแม่น้ำช่องและ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปร่างของพื้นที่ที่อาศัยอยู่กำหนดตามลักษณะภูมิประเทศ ภูเขาและแม่น้ำ รูปแบบนี้ควรกำหนดให้การวางผังมีระเบียบแบบแผนบางอย่างเพื่อให้เกิดความสวยงาม ไม่ให้เกิดการกระจัด กระจายไม่เป็นระเบียบของอาคาร

1.2.3 ความสำคัญของนิวศวัฒนธรรมในการวางแผนผังของชุมชนชนบท

ประเด็นการพัฒนาให้ชนบทมีความทันสมัยนี้เป็นแนวทางที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง ในช่วงปี ค.ศ 1960 หรือราว พ.ศ. 2513 เพิ่งเป็นแนวคิดที่ค่อยๆ ได้รับการยอมรับจากคนทั่วไปในระดับโลกมากขึ้น ใน ประเทศที่พัฒนาแล้วการก่อสร้างที่อยู่อาศัยในชุมชนได้ค่อยๆ ถูกบูรณาการให้ไม่มีความแตกต่างกันมากระหว่างในเมืองและชนบท โดยมีเป้าหมายให้เกิดเป็นชนบทที่มีความทันสมัย ขณะที่ในประเทศไทยจะพบว่า การพัฒนาอย่างรวดเร็วของเมืองทำให้บางหมู่บ้านถูกพัฒนาเป็นเมืองใหม่อย่างรวดเร็ว ซึ่งมีประโยชน์ในการ กระตุ้นการก่อสร้างของที่อยู่อาศัยในชนบทในลักษณะนี้ และยังนำเสนอแนะความต้องการใหม่ๆ ที่ชุมชนใน

ชนบทควรจะมี เช่น ความสวยงามของธรรมชาติและภูมิทัศน์วัฒนธรรม ความเงียบสงบและสภาพความเป็นอยู่ ที่สะดวกสบาย รวมทั้งการขนส่ง การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน โทรคมนาคมและพลังงาน ซึ่งทำให้มุมมองที่มี ต่อชนบทเปลี่ยนไป เพื่อให้สอดคล้องกับรูปแบบการผลิตทางการเกษตรของศตวรรษที่ 21 มาตรฐานคุณภาพ ชีวิตของการอยู่อาศัยในชนบท การวางผังย่านที่อยู่อาศัยควรมีจุดเด่นตรงที่มี พื้นที่ใกล้และสะดวกต่อการต่อ การประกอบอาชีพ มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันระหว่างเพื่อนบ้านในละแวกเดียวกัน มีความใกล้ชิดกับทิวทัศน์ สวยงามและมีบรรยากาศความเป็นท้องถิ่นสูง เป็นต้น แนวคิดใหม่เหล่านี้ที่สอดคล้องกับลักษณะของสภาพ ท้องถิ่น เน้นการใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีการอนุรักษ์ดินและการใช้ที่ดินที่มี ประสิทธิภาพ และเสริมสร้างมาตรการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่เข้มแข็ง จัดสรรพื้นที่การใช้งานอย่างมีหลักการ และมีความรอบคอบในการจัดรูปแบบถนนและขนส่ง จัดกลุ่มของพื้นที่อยู่อาศัยอย่างชาญฉลาด มีความ พยายามในการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน การเสริมสร้างการจัดการบริการอย่างเข้มแข็งเพื่อให้สภาพแวดล้อม ใหม่ในเขตที่อยู่อาศัยในชนบทมีความสะอาดและสวยงาม มีสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการของการอยู่อาศัย ที่ครบถ้วนและสมบูรณ์แบบ สอดคล้องกับวิถีชีวิต พฤติกรรมและความต้องการในปัจจุบัน เพื่อให้บรรลุ มาตรฐานการอยู่อาศัยที่สะดวกสบายชนิดและเป็นสังคมที่มีคุณภาพ

(1) ประเด็นที่ต้องพิจารณาในการบูรณาการของวัฒนธรรมและระบบนิเวศ

ปัญหาการวางผังที่อยู่อาศัยที่ต้องให้ความสำคัญ มีดังนี้

- การวางผังชุมชนและที่อยู่อาศัยจะต้องใส่ใจกับการใช้ที่ดินให้เกิดประสิทธิภาพ และไม่ใช้ที่ดินใน การเกษตรเพื่อวัตถุประสงค์อื่นที่ไม่เกิดประโยชน์
- ซึมซับเอาเอกลักษณ์ที่มีอยู่ของวัฒนธรรมในหมู่บ้าน ให้ความสำคัญกับมาตรการคุ้มครอง สิ่งแวดล้อม เพื่อแสดงให้เห็นความสวยงามของชนบท
- ในหมู่บ้านที่เป็นสังคมชนบทเดิม ควรให้ความสำคัญกับธรรมชาติหรือเป็นธรรมชาติให้มากที่สุดตาม เหตุการณ์และการพัฒนา เพื่อให้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเต็มประสิทธิภาพและให้ความสนใจในการ แก้ไขปัญหาการใช้ทรัพยากร สร้างความสนใจในความสมดุลของระบบนิเวศของท้องถิ่น ซึ่งแสดงออกให้ เห็นได้จาก:
 - การอนุรักษ์การใช้ที่ดิน ไม่ใช้ที่ดินที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะกับการเพาะปลูกไปใช้ เพื่อก่อสร้างบ้าน
 - การใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ เช่น การสร้างบ้านที่กำหนดทิศ ทางการหันตัวบ้านให้รับลม ระบายอากาศและกันแดดได้ดี ไม่ก่อสร้างบ้านหลังใหม่ โดย บังแนวลมของหลังเดิม
 - การป้องกันและอนุรักษ์ทรัพยากร เช่น ใช้ปุ๋ยอินทรีย์เพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ ดิน ฯลฯ รูปแบบต่างๆ ของการปกป้องทรัพยากรป่าไม้
 - เน้นที่การจัดการน้ำ การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ โดยเฉพาะหมู่บ้านในชนบทโดยทั่วไป มักตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำและใช้ในการอุปโภคบริโภคจำเป็นต้องได้รับการรักษาให้มาก ขึ้น รวมถึงน้ำชลประทาน คลองและสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับน้ำ
 - ลดมลพิษทางสิ่งแวดล้อม หลีกเลี่ยงการใช้ทรัพยากรมากเกินไป
 - การใช้วัสดุตามธรรมชาติในท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นในก่อสร้าง พัฒนาวัสดุ เชิงนิเวศเพื่อประหยัดพลังงาน

- การวางผังชุมชนควรคำนึงถึงวัฒนธรรมท้องถิ่น และพัฒนาสืบทอดมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อสร้างพื้นที่ทางกายภาพ และเพื่อสร้างโอกาสและช่องทางในการนำเสนอเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น

ซึ่งคุณลักษณะที่กล่าวมาเหล่านี้เป็นสิ่งที่การวางผังและการก่อสร้างย่านที่อยู่อาศัยในชนบทจะต้องมีหรือได้รับการส่งเสริมให้มีความสำคัญมากขึ้น

(2) การวางผังชุมชนและสภาพแวดล้อมของพื้นที่รอบที่อยู่อาศัย

ในการประยุกต์การวางผังเขตที่อยู่อาศัย ไม่สามารถละเลยการออกแบบสภาพแวดล้อมรอบที่อยู่อาศัยได้ สวนหรือพื้นที่สีเขียวเป็นส่วนหนึ่งแสดงออกถึงสภาพความเป็นอยู่ในชนบท แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมเกษตรในชนบท มีคุณลักษณะและหน้าที่ใช้สอยที่ต่างออกไปจากบ้านพักอาศัย แต่องค์ประกอบของสภาพแวดล้อมเหล่านี้เมื่อรวมกันจะกลายเป็นหนึ่งหน่วยของครอบครัวในชนบท ในการออกแบบสิ่งแวดล้อมและการวางผังของบ้านจะต้องมีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ในกระบวนการจัดวางควรจะต้องสามารถสะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ได้มากที่สุด ขณะเดียวกันการออกแบบผังที่อยู่อาศัยควรจะแสดงถึงลักษณะทางนิเวศของท้องถิ่นได้อย่างเต็มที่ เพื่อให้การวางผังชุมชนใหม่เข้ากับระบบนิเวศ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับแนวคิดการประหยัดการใช้พลังงานของศตวรรษที่ 21

ดังนั้นสิ่งแวดล้อมของสวนหรือพื้นที่สีเขียวรอบๆ ที่อยู่อาศัยควรมีภูมิอากาศเฉพาะ (Microclimate) ที่เหมาะสม ซึ่งหมายถึงในสภาพแวดล้อมของการอยู่อาศัยที่สามารถรักษาอุณหภูมิที่เหมาะสมความชื้นและลมเป็นต้น ที่ก่อให้เกิดภาวะน่าสบาย มีแสงสว่างเพียงพอ ระบายอากาศที่ดี เย็นสบายหรือมีเสียงรบกวนน้อย มีระบบที่แยกระหว่างของเสียและของสะอาด การรักษาความสะอาด การส่งเสริมการใช้แหล่งพลังงานสะอาด เช่น ก๊าซชีวภาพ พลังงานแสงอาทิตย์

1.3 การวางผังชุมชนชนบทและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม

การบูรณาการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมและการวางผังชุมชนชนบท เป็นแนวคิดหลักของการวิจัยนี้ที่เน้นให้เกิดการนำไปปฏิบัติ แน่แน่นอนว่าไม่ใช่ทุกชุมชนในชนบทจะมีศักยภาพการพัฒนาวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนให้กลายเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นอกจากนี้การจะสามารถพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางวัฒนธรรมและเกิดการสร้างเป็นชุมชนที่เข้มแข็งได้ในเวลาอันรวดเร็วไม่มีโอกาสเกิดขึ้นน้อยมาก เนื่องจากยังต้องการโอกาสในการพัฒนาอีกมาก

อย่างไรก็ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษานี้ ไม่ได้จะเน้นถึงความสำคัญของชุมชนที่มีศักยภาพของการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศในชุมชนเท่านั้น แต่ยังต้องการเน้นถึงการประยุกต์ใช้การวางผังชุมชนที่มีวัตถุประสงค์ส่วนหนึ่งเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางวัฒนธรรม และเพื่อให้เป็นกรณีศึกษา สำหรับสำหรับชุมชนชนบทส่วนใหญ่ของประเทศไทย เพื่อให้ตระหนักถึงของการวางผังชุมชนที่คำนึงถึงความสำคัญของระบบนิเวศวัฒนธรรมของชุมชน และเพื่อนำเสนอรูปแบบที่มีประสิทธิภาพของการพัฒนานิเวศวัฒนธรรมของชุมชนชนบท อันจะทำให้ทุกส่วนทุกพื้นที่ชนบทสามารถนำเอางานวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้ได้

1.3.1 ความสำคัญของการบูรณาการ ความเป็นไปได้และแนวคิดของการวางผังชุมชนชนบทและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม

ในขณะที่มีการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม จะพบว่า การวางผังมีความสำคัญต่อชุมชนชนบทเป็นอย่างมาก จะเห็นว่าในหลายพื้นที่ของประเทศไทยมีทรัพยากรการท่องเที่ยวจำนวนมากเกิดขึ้นในพื้นที่ที่ชาวชนบทใช้ชีวิตอยู่ โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ที่สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศในบางพื้นที่ได้รับการป้องกันอย่างดี นอกจากนี้วัฒนธรรมประเพณีวัฒนธรรมศาสนาและวัฒนธรรมพื้นบ้านของชุมชนชนบท ยังมีการพัฒนาและถ่ายทอดจำนวนมาก ศิลปะพื้นบ้านบางประเภท เช่น ดนตรีพื้นบ้าน สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชุมชนยังมีการเก็บรักษาและแสดงให้เห็น ดังนั้นในการพัฒนาอย่างยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวทางนิเวศวัฒนธรรมจะเห็นว่า ชนบทเป็นพื้นที่ที่ไม่สมควรจะถูกทอดทิ้งและมองข้าม และการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมไม่เพียงแต่เสริมสร้างชีวิตของชาวชนบทให้มีชีวิตชีวา แต่ยังเพิ่มประโยชน์ทางเศรษฐกิจในประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ ไม่สามารถหลีกเลี่ยงการพัฒนาพื้นที่นั้นๆ ให้มีสภาพแวดล้อมการท่องเที่ยวที่ดีและสิ่งอำนวยความสะดวกที่ครบครันแก่นักท่องเที่ยว เพื่อนำเสนอพื้นที่สำหรับการพักผ่อนแก่นักท่องเที่ยวอย่างแท้จริง กระบวนการพัฒนาและการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพจึงมีบทบาทที่สำคัญ

หากต้องการให้โครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม สามารถดำเนินไปได้ด้วยดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยจำเป็นต้องผสมผสานให้เข้ากับการวางผังชุมชน เพื่อช่วยให้คนในท้องถิ่นได้ใช้ช่องทางของการดำเนินการบุกเบิกโครงการท่องเที่ยวในการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกรยกระดับมาตรฐานการครองชีพ เพราะการมีสภาพแวดล้อมที่ดีจะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวจำนวนมากขึ้นให้เดินทางมาท่องเที่ยวในท้องถิ่น เป็นการเพิ่มศักยภาพให้แก่แหล่งท่องเที่ยวพื้นที่มากขึ้น อีกทั้งยังเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันกับตลาดท่องเที่ยวอื่นๆ ในประเทศ และยังเหมาะสมกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นอีกด้วย

การวางผังชุมชนชนบทที่มีการบูรณาการเข้ากับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม จะมีความแตกต่างจากการวางผังชุมชนชนบทโดยทั่วไป โดยวัตถุประสงค์หลักของการวางผังชุมชนชนบททั่วไปคือ การสร้างความสะดวกสบายในการอยู่อาศัยให้แก่เกษตรกร ผ่านหลักวิชาการที่มีความเป็นเหตุเป็นผล เพื่อสร้างพื้นที่ใช้สอยทันสมัย เพื่อให้เกษตรกรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีสอดคล้องกับความเป็นไปปัจจุบัน ดังนั้นกระบวนการของการวางผังจึงให้ความสำคัญต่อการจัดวางพื้นที่หรือกลุ่มที่พักอาศัย อาคารสาธารณะ พื้นที่ว่างต่างๆ แต่ในการวิจัยนี้ นอกเหนือจากการศึกษาหลักการทั่วไปของการวางผังชุมชนชนบทแล้ว ยังรวมถึงการให้ความสำคัญกับการวางผังที่สอดคล้องกับรูปแบบวัฒนธรรมในท้องถิ่น การวางผังระบบนิเวศและการวางผังทรัพยากรการท่องเที่ยว ดังนั้นการวางผังชุมชนชนบทที่สอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าวควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. การจัดวางพื้นที่ใช้สอยต่างๆ โครงข่ายของการใช้งาน ระบบการขนส่ง สิ่งอำนวยความสะดวกบริการสาธารณะอื่น ๆ ของการวางผังชุมชนชนบทต้องสามารถตอบสนองความต้องการของการใช้ชีวิตในปัจจุบันที่มีความทันสมัยสะดวกสบาย มีหลักทางวิชาการและมาตรฐานที่อ้างอิงได้
2. อาคารประเภทที่อยู่อาศัยและอาคารเพื่อการใช้งานอื่นๆ ในชุมชนชนบท นอกเหนือจากต้องสามารถตอบสนองต่อความต้องการของชีวิตสมัยใหม่อย่างที่ได้กล่าวไปแล้ว ต้องสอดคล้องกับการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมของท้องถิ่น เช่น รูปลักษณะภายนอกของอาคาร และพื้นที่ใช้สอยที่

ต้องสอดคล้องกับความต้องการของโครงการท่องเที่ยวประเภทดังกล่าว ซึ่งได้แก่ การทำให้อาคารแสดงออกถึงวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ดั้งเดิมของท้องถิ่น ขณะที่ภายในอาคารมีความทันสมัย ตามความต้องการของวิถีชีวิตสมัยใหม่

3. การวางผังของชุมชนชนบทต้องมีพื้นที่สำหรับจัดแสดงหรือแสดงออกให้เห็นวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อสร้างโอกาสในการมีโครงการที่สามารถใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวได้เพิ่มมากขึ้น

4. การวางผังชุมชนชนบท จะต้องทำให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในการวางผัง เพื่อที่จะสร้างอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นให้โดดเด่น เพื่อเพิ่มการเติบโตทางเศรษฐกิจในระยะยาว

5. การวางผังของชุมชนชนบทจะต้องเริ่มจากการคำนึงถึงระบบนิเวศ วัฒนธรรมและการใช้พลังงานทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นเนื้อหาการวางผังและความต้องการข้อกำหนดของนิเวศวัฒนธรรมจะต้องมีความสอดคล้องกัน เพื่อให้การวางผังชุมชนสามารถก่อให้เกิดการปกป้องสภาพแวดล้อม การพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่น ช่วยเพิ่มความน่าสนใจความดึงดูดใจแก่ท้องถิ่น และทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่แท้จริง

นอกจากนี้การวางผังของชุมชนชนบทในภาพรวม ควรเน้นการใช้งานได้จริงและการประยุกต์ใช้ อีกทั้งเน้นการปรับเข้ากับทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง ภายใต้ภาวะที่ไม่ได้รับการแทรกแซงจากหน่วยงานของรัฐและมีการลงทุนเกิดขึ้น การวางผังดำเนินการโดยเกษตรกร ใช้ทุนดำเนินการไม่มากแต่ให้ประสิทธิภาพสูง จึงจะทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวท้องถิ่นด้วยคนในท้องถิ่นเองได้

1.3.2 ระบบเกษตรเชิงนิเวศกับการพัฒนาชุมชนและความสัมพันธ์ระหว่างการวางผังการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ระบบที่เรียกว่าการเกษตรเชิงนิเวศ คือรูปแบบใหม่ของการสร้างผลผลิตทางการเกษตรชนิดหนึ่ง ภายใต้แนวทางที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานหลักการทางนิเวศวิทยา และหลักการทางเศรษฐศาสตร์ จุดเริ่มต้นของแนวทางนี้ก็คือ การใช้ประโยชน์จากพลังงานแสงอาทิตย์ การใช้พลังงานชีวมวล รวมถึงการใช้ขยะที่เกิดจากกระบวนการผลิตทางการเกษตรมาทำให้เกิดเป็นพลังงาน เป็นกระบวนการรีไซเคิลเพื่อเร่งอัตราความเร็วของวงจรสสารและพลังงานในระบบนิเวศ กล่าวคือให้สสารสามารถเปลี่ยนเป็นพลังงานได้เร็วขึ้น และพลังงานสามารถกลับไปสู่สารตั้งต้นที่นำกลับมาสร้างเป็นพลังงานใหม่ได้

ซึ่งแนวคิดดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยส่งเสริมการพัฒนารูปแบบการผลิต ช่วยรักษาความสมดุลของระบบนิเวศธรรมชาติ ทำให้ใช้ปัจจัยการผลิตน้อย (น้ำมัน วัตถุพิษ ปุ๋ย อาหาร) ได้ผลผลิตมาก (พืชผล ปศุสัตว์และผลิตภัณฑ์อื่น ๆ) ทำให้ระบบนิเวศได้รับการคุ้มครอง เกิดการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม มีการพัฒนาของการผลิตและการใช้ข้อมูลอย่างยั่งยืน และความมั่นคงของเศรษฐกิจโดยรวม จากมุมมองด้านสิ่งแวดล้อมจะเห็นว่าแนวคิดของการเกษตรเชิงนิเวศเป็นวิธีที่ดีของการปกป้องสิ่งแวดล้อม จากมุมมองทางการเกษตรจะพบว่าเป็นวิธีที่จะทำให้เกิดการเกษตรที่ความทันสมัย เป็นโครงสร้างการผลิตและโครงสร้างระบบนิเวศที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาชุมชน ที่ผสมผสานการทำฟาร์มเลี้ยงสัตว์ เพาะปลูกพืช และการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรไว้ด้วยกัน

การเกษตรเชิงนิเวศไม่ได้หมายถึงเฉพาะสภาพแวดล้อมทางการเกษตรอันได้แก่ ที่ดินเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความสำคัญในด้านการพัฒนาของการเพาะเลี้ยงและการพัฒนาพลังงานชีวภาพ สิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน การพัฒนาชุมชนโดยใช้นิเวศเกษตรเป็นส่วนหนึ่งของทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรืออุตสาหกรรม

การใช้บริการ ถือเป็นโครงการพัฒนาหนึ่งที่มีความสำคัญ ดังนั้นในการวางแผนงานก่อสร้าง ควรพิจารณา ดำเนินการโดยสอดคล้องผลานกับผัง รูปแบบการก่อสร้างและการพัฒนานิเวศเกษตรอินทรีย์ ให้เกิดเป็น ภาพรวม

การเกิดขึ้นและพัฒนาของระบบนิเวศเกษตรได้ให้โอกาสสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกษตร โดยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกษตรเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สภาพแวดล้อมทางนิเวศที่มี คุณภาพ การบริการในรูปแบบท้องถิ่น ธรรมชาติและรูปแบบที่กลมกลืน รูปแบบเฉพาะของการผลิตและ ผลิตภัณฑ์ประกอบกันขึ้นเป็นทรัพยากรการเกษตรเชิงนิเวศ ไม่เพียงแต่รวมถึงภูเขา แม่น้ำ ป่าไม้ต่างๆ ที่เป็น ธรรมชาติ แต่ยังรวมถึงรูปแบบการผลิตที่มนุษย์สร้างขึ้น รูปแบบวิถีชีวิต รูปแบบวัฒนธรรม และผลิตภัณฑ์ ทางการเกษตรเป็นต้น กลายเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากที่สุด

การเกษตรเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกษตรเป็นผลประโยชน์พื้นฐานที่สุดของเกษตรกร ใน เวลาหลายปีที่ผ่านมาในต่างประเทศได้ให้ความสนใจและได้มีงานวิจัยออกมาพอสมควร ศูนย์การวิจัยใน ต่างประเทศได้เน้นแนวความคิดการกำหนดเส้นทางรอบๆพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกษตร ในมุมมองของ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้อธิบายปรากฏการณ์ของการท่องเที่ยว ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างการ ท่องเที่ยวและการเกษตรเริ่ม ในปี ค.ศ. 1964 งานวิจัย *"การท่องเที่ยวเมืองและชนบทในสหรัฐอเมริกาที่ไม่ สมดุล"* เริ่มกล่าวถึงส่วนที่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไม่สามารถละเลยได้ อันได้แก่ ขาดการวิจัยทางการ ท่องเที่ยวการเกษตรที่เพียงพอ นักวิชาการจำนวนมากได้ทำการเริ่มต้นอภิปรายถึงสิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศที่ เสื่อมสภาพและความสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกษตร⁹ และได้เริ่มมีการบุกเบิกงานศึกษาวิจัยเป็น จำนวนมาก หากมองให้ละเอียดขึ้น ปัจจุบันการศึกษาวิจัยในต่างประเทศ ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศใน ภาคการเกษตรได้เน้นในสองประเด็นต่อไปนี้ :

- 1) ในด้านการสร้างแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการออกแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกษตร
- 2) ด้านการสร้างระบบและกฎเกณฑ์มาตรฐานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกรท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกษตร

ในปี ค.ศ. 1989 และปี 1990 ตามลำดับ ที่ประเทศญี่ปุ่นได้ออก *"กฎหมายเฉพาะการให้เช่าที่ดิน การเกษตร"* และ *"กฎหมายการส่งเสริมการก่อสร้างของมหาชน"* เนื้อหาของกฎหมายนี้ กำหนดให้ภายใต้ เงื่อนไขบางอย่าง เกษตรกรสามารถใช้ที่ดินทางการเกษตรที่มีอยู่ เปิดเป็นสวนสาธารณะทางการเกษตร ภายใต้กฎหมายฉบับนี้ได้ทำให้การปรับเปลี่ยนสวนที่ปลูกพืชเกษตรมาเป็นพื้นที่นันทนาการสำหรับกิจกรรม ทางการเกษตรได้พัฒนาก้าวหน้ามากขึ้น¹⁰ ในปลายศตวรรษที่ 20 การประชุมนานาชาติครั้งแรกที่จัดขึ้นใน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภายใต้หัวข้อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกษตรกรรมได้ถูกจัดขึ้น

จากการพัฒนาอย่างรวดเร็วของเมืองในไม่กี่ปีมานี้ ทำให้ผู้คนยิ่งเพิ่มความถวิลหาในวิถีชนบท และการได้ใกล้ชิดธรรมชาติทั้งดงาม ขณะเดียวกันเกษตรกรในชนบทก็ถูกอิทธิพลของสื่อต่างๆ โดยเฉพาะ โทรทัศน์ดึงดูดให้ต้องการชีวิตที่ทันสมัยในเมืองมากขึ้น สำหรับคนในเมืองที่ต้องผจญกับการจราจรที่ติดขัดและ มลพิษทางอากาศ การกลับไปอาศัยอยู่ในชนบทอันเปรียบเสมือนสวรรค์บนดินและพัฒนาอาชีพที่ตนเองสนใจ เป็นความคิดในอุดมคติของคนจำนวนไม่น้อย ความสนใจในวิถีชนบทได้ทำให้เกิดรูปแบบของ *"โฮมสเตย์"* (Home stay) ขึ้นในทุกภาคของประเทศไทย บางแห่งได้ถือเอาการท่องเที่ยวในท้องถิ่นเป็นหัวใจของการ

⁹ George M. 1996: 11-14

¹⁰ Zhang ,2000: 56-59

พัฒนาเศรษฐกิจในชุมชน จนสามารถจะกล่าวได้ว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวในชนบทและการทำโฮมสเตย์ถือเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจชนบทอีกด้านหนึ่ง แต่ไม่ควรลืมอุตสาหกรรมหลักในชนบทซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด อันได้แก่การเกษตร

ดังนั้นในเริ่มแรกจึงควรพัฒนาการเกษตรสมัยใหม่และส่งเสริมการนำเสนอให้เห็นวัฒนธรรมเกษตรภายใต้พื้นฐานของการปกป้องสิ่งแวดล้อมทางนิเวศ เพื่อให้เป็นรากฐานที่แข็งแกร่งของการการพัฒนาเศรษฐกิจการเกษตร และเพื่อให้เป็นองค์ประกอบหนึ่งในการสร้างสรรค์เศรษฐกิจชุมชนสมัยใหม่และเอกลักษณ์ท้องถิ่น รวมถึงการสร้างสรรค์ความแตกต่างอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพยากรณ์การท่องเที่ยว การพัฒนาการท่องเที่ยวชนบทและโฮมสเตย์ที่ท่าอย่างขาดการพิจารณาถึงการสร้างความแตกต่างและเนื้อหาทางวัฒนธรรม จะไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์และโครงสร้างของการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในชนบทได้ อันจะส่งผลให้การพัฒนารพยากรณ์การท่องเที่ยวชนิดนี้ยากที่จะดำเนินต่อไปได้ เช่นเดียวกับความพยายามในการพัฒนาเศรษฐกิจในชนบท

แต่จะทำอย่างไรให้มั่นใจได้ว่า การเกษตรเชิงนิเวศจะเป็นองค์ประกอบสำคัญของการท่องเที่ยวและสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาเยี่ยมชมเป็นจำนวนมากได้ แน่นอนว่าศักยภาพในตนเองของท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่ง การศึกษาก่อนหน้านี้จำนวนมากยังมีประเด็นปัญหาที่เรายังไม่ได้ให้ความสนใจ ซึ่งก็คือปัญหาที่ได้กล่าวไปแล้วเกี่ยวกับการก่อสร้างสิ่งแวดล้อมในชนบท ที่ทำให้เกิดความขัดแย้งของบรรยากาศ ขาดความเป็นชนบทที่สะอาดสะอ้านและเขียวชอุ่ม ในทางกลับกันการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ดี หากว่าไม่มีสิ่งแวดล้อมการท่องเที่ยวที่ช่วยอำนวยความสะดวกสบายให้แก่นักท่องเที่ยว เช่น ที่พัก ร้านอาหาร การคมนาคม เป็นต้น ก็มักจะไม่สามารถประสบความสำเร็จอย่างที่คาดหวัง เพราะในการเข้ามาของนักท่องเที่ยวมักพบว่าส่วนใหญ่เป็นคนในเมือง ซึ่งมีความซาซึนหรือคุ้นเคยกับความสะดวกสบายของชีวิตที่ทันสมัย

ดังนั้นการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชนบท จะต้องพิจารณาถึงความเป็นจริงเหล่านี้ด้วย จึงควรร่วมกันดำเนินการพัฒนาการวางผังชุมชนชนบทท้องถิ่นที่ดี เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมสำหรับการพักผ่อนของนักท่องเที่ยวและ สร้างโอกาสผ่านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมใช้การปรับปรุงสิ่งแวดล้อมในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอันจะทำให้เกิดการได้ประโยชน์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย ซึ่งจะช่วยยกระดับมาตรฐานการอยู่อาศัยของประชาชนให้สูงขึ้น มีการจ้างงานในท้องถิ่นเพิ่มขึ้น เกิดสภาพแวดล้อมการอยู่อาศัยที่เหมาะสม รวมถึงเป็นการนำเสนอแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนให้แก่คนในท้องถิ่นอีกด้วย

1.3.3 ปัจจัยที่ต้องคำนึงถึงในการวางผังชุมชนชนบทเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม

การวางผังชุมชนชนบทหากตั้งเป้าหมายไว้เพื่อการรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมนั้น ก่อนการออกแบบวางผังและดำเนินการ จะต้องนำเอาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมมาพิจารณา โดยเฉพาะปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพยากรณ์มนุษย์ อันได้แก่ นักท่องเที่ยวและคนท้องถิ่น ที่ต้องให้ความสำคัญต่อทั้งสองกลุ่มเป็นอันดับแรกก่อน และต้องพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบในทุกด้าน จึงจะสามารถกำหนดการวางผังเพื่อการการพัฒนาชุมชนชนบทบนพื้นฐานของหลักการและความเป็นเหตุเป็นผลสอดคล้องกับความเป็นจริงและสามารถตอบสนองความต้องการในชีวิตประจำวันของผู้ใช้ได้

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมเป็นการประกอบการการท่องเที่ยวอย่างหนึ่ง เป็นกระบวนการที่นักท่องเที่ยวและคนในท้องถิ่นที่เข้าร่วมต่างได้รับผลประโยชน์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย ดังนั้นเพื่อการวางผังชุมชน

ชนบทที่มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม จะต้องพยายามให้มากที่สุดในการคำนึงถึงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวและคนในท้องถิ่น

ประการแรก ในระหว่างการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวสามารถเพลิดเพลินและสนุกสนานไปกับความงามของระบบนิเวศและวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น การนำเสนอแนวทางการพัฒนาอันหลากหลายที่มีคุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ คุณค่าทางวัฒนธรรมและคุณค่าทางสังคม รวมถึงลักษณะความแตกต่างทางชาติพันธุ์และจิตวิญญาณที่เกิดขึ้น เป็นไปเพื่อก่อให้เกิดจิตสำนึก และกระบวนการฝึกฝนอบรมคุณธรรมจริยา เพื่อให้มีความเป็นมนุษย์ที่สูงขึ้นรวมถึงการยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรม เหล่านี้มีบทบาทและเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมได้รับความนิยมและการสนับสนุนจากคนทั่วไป

ดังนั้นความงามของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมคือ การที่นักท่องเที่ยวได้ตระหนักถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม คุณค่าทางเศรษฐกิจ คุณค่าทางศิลปะ คุณค่าทางจิตวิญญาณ คุณค่าทางวิชาการและคุณค่าในการดำรงอยู่ของสิ่งอื่นๆ ที่แตกต่างหลากหลาย เหล่านี้เป็นสิ่งที่ทำให้วัฒนธรรมในท้องถิ่นหนึ่งๆ มีความแตกต่างจากวัฒนธรรมท้องถิ่นอื่น ๆ

จากสิ่งเหล่านี้ทำให้เห็นว่า ความแตกต่างทางวัฒนธรรมเป็นโอกาสหนึ่งในการสร้างแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวที่ประกอบกันเกิดเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญ ซึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยมีลักษณะความหลากหลายทางนิเวศวัฒนธรรม ที่มีการอยู่ร่วมกันและพัฒนาไปพร้อมกันของวัฒนธรรมที่แตกต่าง ต่างมีความสัมพันธ์อันเป็นประโยชน์ต่อกันและกัน ขณะเดียวกันก็มีระเบียบแบบแผนภายในของตัวเอง และอยู่ร่วมกันได้โดยไม่มีความขัดแย้งในวัฒนธรรมท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อมในภูมิภาค

องค์ประกอบนิเวศทางวัฒนธรรมของมวกจะมีอัตลักษณ์และความบริสุทธิ์ในตัวเอง ทำให้องค์ประกอบในภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมจำนวนหนึ่ง เช่น สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น สภาพแวดล้อมของระบบนิเวศธรรมชาติ เป็นต้น ไม่ได้เกิดการเสื่อมโทรมเสียหาย ไม่ได้ถูกเคลื่อนย้าย หรือแม้แต่ไม่ได้รับการซ่อมแซม อันรวมถึงศิลปะพื้นบ้าน เทศกาลประเพณีท้องถิ่นและความเชื่อในท้องถิ่นต่าง ๆ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมพื้นบ้านที่เป็นนามธรรมเหล่านี้ มีศิลปะพื้นบ้านในวัฒนธรรมดั้งเดิมเป็นตัวแทนในการช่วยรักษาความงามของธรรมชาติ วัฒนธรรมที่มีความเรียบง่ายไว้ ทั้งหมดเหล่านี้เป็นองค์ประกอบที่สร้างความน่าสนใจที่ช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ ดังนั้นในการวางแผนชุมชนชนบทจะต้องมุ่งเน้นการเพิ่มองค์ประกอบเหล่านี้เข้าไปในเนื้อหาของผังชุมชน เพื่อให้การวางแผนและระบบต่างๆ ของชุมชนมีความเหมาะสมและตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม

ประการที่สอง ในขณะที่นักท่องเที่ยวกำลังชื่นชมและเพลิดเพลินอยู่ในชุมชน คนในท้องถิ่นก็ควรมีความรู้สึกเดียวกันนี้ ในการที่จะช่วยกันรักษาความสมบูรณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมที่ดี การให้ความเคารพในวัฒนธรรมของตนและผู้อื่นๆ เป็นหลักสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม ซึ่งการเคารพในการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ต้องประกอบไปด้วยผู้บุกเบิกพัฒนาการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยว ดังนั้นในการวางแผนของชุมชนชนบทต้องสร้างพื้นที่และเปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการท่องเที่ยวในพื้นที่ (ซึ่งอาจจะเป็นคนในท้องถิ่นเสียเป็นส่วนใหญ่) สามารถนำเสนอเสน่ห์ที่ลึกซึ้งของนิเวศวัฒนธรรมในท้องถิ่นไปสู่นักท่องเที่ยวได้ โดยอาจมีการสร้างรูปแบบของกิจกรรมบางอย่าง ที่สร้างแรงดึงดูดและความสนใจเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าร่วมเป็นหนึ่งในกิจกรรมเหล่านั้นมากขึ้น เพื่อให้ในระหว่างที่นักท่องเที่ยวเข้าร่วมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมนั้น มีโอกาสได้รับประสบการณ์ที่นำไปสู่การยอมรับ การยอมรับที่นำไปสู่การปกป้องประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมศิลปะพื้นบ้าน ประเพณีพื้นบ้าน ศาสนาและวัฒนธรรม อันเป็นสาระสำคัญของ

วัฒนธรรมท้องถิ่น ก่อให้เกิดความก้าวหน้าของวัฒนธรรม ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมของกิจกรรมการท่องเที่ยว และส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม

ประการที่สาม คนในท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม สามารถได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมของผู้อาศัยอยู่ในท้องถิ่นเป็นแนวคิดที่สำคัญอย่างหนึ่ง การมีส่วนร่วมดังกล่าวเกี่ยวข้องกับพื้นที่ภูมิการใช้ชีวิตประจำวันและวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ซึ่งไม่ได้นำเอาธุรกิจการท่องเที่ยวมาเป็นอาชีพหรือแหล่งที่มาของรายได้หลักของพวกเขา ลักษณะดังกล่าวจะทำให้เกิดสมดุลของอุตสาหกรรมหลักในท้องถิ่นอันได้แก่ การผลิตทางการเกษตร และการท่องเที่ยว ซึ่งหมายความว่าในระหว่างกระบวนการของการพัฒนาการท่องเที่ยว หากเกิดปัญหาใดๆ ขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเหตุผลทางเศรษฐกิจที่ทำให้การท่องเที่ยวได้รับผลกระทบ คนในท้องถิ่นก็ยังมี การประกอบอาชีพหลักที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของชีวิตได้ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมจึงเป็นการปรับตัวเชิงรุกในการพัฒนาเศรษฐกิจเท่านั้น

ดังนั้นในการวางแผนชุมชน แม้ว่าจะมีวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่ในที่สุดแล้วต้องเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนเพื่อรองรับความต้องการของคนในชุมชนเป็นสิ่งสำคัญ ที่จะเน้นในที่นี้คือ คนในท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วมในโครงการการท่องเที่ยวประเภทนี้ โดยไม่มีผลประโยชน์จากผู้ประกอบการและผู้ที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการท่องเที่ยวมาเกี่ยวข้องและส่งผลกระทบต่อราคายละเอียดที่จะเอื้ออำนวยประโยชน์ให้แก่กลุ่มบุคคลใด มากกว่าผลประโยชน์ของชุมชนโดยรวม

การเข้าร่วมโครงการของผู้เกี่ยวข้องที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น มี 3 ลักษณะ ได้แก่ :

- 1) การเข้าร่วมตามแต่โอกาส การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นควรจะต้องตั้งแต่เมื่อจะมีการเริ่มดำเนินนโยบายในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางนิเวศวัฒนธรรม ซึ่งคนในท้องถิ่นมีสิทธิที่จะเข้าร่วมในโครงการได้ทุกเมื่อ
- 2) การมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการ ของการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว
- 3) เข้าร่วมหลังจากเสร็จสิ้นกระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแล้ว

กิจกรรมในส่วนของผู้ประกอบการจะเป็นอีกกระบวนการหนึ่งที่มีระยะเวลายาวนาน การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นจึงไม่ใช่เรื่องที่จะทำให้เสร็จไปเป็นเรื่องๆ ในครั้งเดียว แต่ควรจะเป็นการเข้าร่วมในกระบวนการทั้งหมดของการบุกเบิกพัฒนาและการประกอบการ วิธีการหนึ่งของการมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพ คือ การให้ความสำคัญกับผู้เข้าร่วมในโครงการว่าเป็นผู้แทนท้องถิ่นที่จะช่วยกันรักษาผลประโยชน์ของประชากรส่วนใหญ่ ซึ่งมีสิทธิในการเสนอแนะความคิดเห็นด้านต่างๆ เพื่อต้องการให้เกิดผลประโยชน์ ต่อตนเองและส่วนรวม ซึ่งรวมถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ที่มาจากการท่องเที่ยวและผลประโยชน์จากกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การส่งเสริมบริบททางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของภูมิภาค การกระตุ้นให้เกิดความสนใจต่อนิเวศวัฒนธรรมและนิเวศธรรมชาติของสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น เป็นต้น เหล่านี้เป็นประโยชน์ที่แยกจากกันไม่ออก ขณะเดียวกันก็ช่วยเติมเต็มซึ่งกันและกัน

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมคือ การพัฒนาแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ก้าวหน้ามากขึ้น ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงการเอากการท่องเที่ยววัฒนธรรมและการท่องเที่ยวทางนิเวศมาผสมกันอย่างง่าย ๆ เท่านั้น แต่เป็นการนำเอาพื้นฐานที่สำคัญของการท่องเที่ยวทั้งสองประเภทมา

ผสมผสานกัน ทำให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมในท้องถิ่นมากขึ้น

การบุกเบิกการท่องเที่ยวประเภทนี้ไม่เพียงแต่จะทำให้เกิดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมในระยะยาว ไม่เพิ่มภาระต่อสิ่งแวดล้อม แต่ยังมีประโยชน์มีความสำคัญต่อการรักษาสืบทอดและการพัฒนาวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น การวางแผนชุมชนชนบทที่คำนึงถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม ทั้งในช่วงของการวางแผนและการดำเนินงาน จะช่วยให้เกิดประโยชน์อย่างมากในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของท้องถิ่นในภาพรวม การปรับปรุงวิถีทางด้านวัฒนธรรม และการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยรวมในที่สุด

บรรณานุกรม

หนังสือภาษาอังกฤษ

Ceballos-Lascurain H.(1996) Tourism, ecotourism and protected areas: The state of nature-based tourism around the world and guideline for its development. IUCN, Gland, Switzerland, Cambridge, UK.

World Tourism Organization (2005) Cultural Tourism and Poverty Alleviation: The Asia-Pacific Perspective. World Tourism Organization Publishing.

บทความจากวารสารภาษาอังกฤษ

George M. (1996) Sustainable tourism development, Guide for Deal Planners, (2): 11-14.

Rawiwan Oranratmanee (2008) Spatio-Social Relationship: Briding Anthropology, Architecture and Tourism in Homestay study. **Isacs 2008**. Proceeding. 12 p.

Wallace G. and Russell A. (2004) Eco-cultural tourism as a means for the sustainable development of culturally marginal and environmentally sensitive regions. Tourist Studies, Vol. 4, No. 3, 235-254.

บทความจากวารสารภาษาจีน

Zhang Jia-en . Opinions about Agricultural Eco-Tourism. Rural eco-environment, 2000, 16 (1), 56-59

บทความจากเว็บไซต์

Ecotourism Promotion. Supervised by Ministry of Environment (*Reference document*) สืบค้นเมื่อ: 10 เมษายน 2553 จาก http://www.env.go.jp/nature/ecotourism/manual/chp_t_mat.pdf, 2004.7, หน้า 281 - 282.

Ecotourism Promotion. Supervised by Ministry of Environment (Theory Chapter Summary) สืบค้นเมื่อ: 10 เมษายน 2553 จาก http://www.env.go.jp/nature/ecotourism/manual/chp_t1.pdf, 2004.7. หน้า 5